

KORTTELINTÄYDENNYSSUUNNITELMA
TAMPEREEN TAMMELAAN
PIENTALOMAISUUTTA KANTAKAUPUNKIIN

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
ARKKITEHTUURIN KOULUTUSOHJELMA
JARE VIRTANEN
DIPLOMITYÖ 22.10.2008
TARKASTAJA MARKKU HEDMAN

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
JOHDANTO	5
1. ASUMISTOIVEENA PIENTALOMAISSUUS	
1.1. Asumistoiveet ja talotyyppi	8
1.2. Käsitteenä pientalomaisuus	12
1.3. Pientalomaisia piirteitä	14
1.4. Pientalomaisuus typologisena jatkumona	19
1.5. Kaupunkiasuminen ja kerrostalo	26
2. RISTIRIITA JA RATKAISUEHDOTUS	
2.1. Kaupunkirakenteen eheyttäminen	28
2.2. Asumista ja liikennettä	30
3. TAMPEREEN TAMMELA	
3.1. Suunnittelukohteen sijainti	32
3.2. Tammelan historiallisesta kehityksestä	33
3.3. Tammelalainen korttelirakenne	35
3.4. Katutila kaupunkikuvallisena tekijänä	38
3.5. Alueen toiminnallinen rakenne	40
3.6. Kortteli 241	42
4. SUUNNITELMA	
4.1. Sovellettavat suunnitteluperiaatteet	44
4.2. Luonnosvaihe ja ratkaisumallin valinta	46
4.3. Suunnitteluratkaisu	47
4.4. Täydennysrakentaminen ympäröivissä kortteleissa	48
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	49
LÄHDELUETTELO	50
PIENENNÖKSET PLANSSEISTA	

Kiitokset Harri Haganille kannustuksesta aiheen valinnassa, Markku Hedmanille hyvästä ohjauksesta ja siskolleni Miralle innostavista keskusteluista.

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Arkkitehtuurin koulutusohjelma
VIRTANEN, JARE: Korttelintäydennys-
suunnitelma Tampereen Tammelaan
- Pientalomaisuutta kantakaupunkiin
DIPLOMITYÖ, 50 sivua ja liitteet
Lokakuu 2008

Tarkastaja: professori Markku Hedman
Avainsanat: asuntosuunnittelu, talo-
tyyppi, asumistoiveet, pientalo, ker-
rostalo, kaupunkiasuminen,
typologinen uudistaminen

Tutkimusten mukaan toiveet pien-
taloasumisesta ovat Suomessa
yleisempiä kuin toteutunut pien-
taloasuminen. Pientaloasumisen
suosio johtaa vähemmän tehokka-
seen maankäyttöön, mikä tarkoittaa
yhdyskuntien laajenemista, lisäkuluja
kunnallistekniikassa ja lisää liikennettä.
Kaupunkirakenteen hajautuminen ja
laajeneminen ei edusta kestäväää kehi-
tystä.

Asumisen toiveiden ja niiden
yhdyskuntarakenteellisten seurausten
muodostama ristiriita odottaa
ratkaisua. Ongelmaa ei voida ratkaista
ilman ongelman tiedostamiseen
perustuvaa asuntosuunnittelua. Tarvi-
taan tehokasta, mutta asumistoiveisiin
vastaavaa
rakentamista. Ratkaisun avain voi olla
subjektiivisessa pientalomaisuuden
käsitteessä, joka voidaan irrottaa viral-
lisesta pientalon määritelmästä. Tällöin
pientalomaisuudesta ei muodostu talo-
tyyppien kahtiajakoa, vaan asteittainen
jatkumo erilaisia asumismuotoja.

Osa pientaloasumisessa arvostetuista
ominaisuuksista soveltuvat myös tiivi-
seen ja tehokkaaseen kantakaupun-
kirakentamiseen. Nämä pientalomaiset
piirteet voivat, kerrostaloasumisen
arvoja unohtamatta, toimia uuden kau-
punkiasumisen lähtökohtina.

Pientalomainen kaupunkiasuminen
soveltuu sijainniltaan keskeisen Tam-
pereen Tammelan kaupunginosan
täydennysrakentamiseen. Näiden
lähtökohtien pohjalta esitän suun-
nitelman korttelin 241 täydennysrak-
entamisesta.

Suunnitteluratkaisu perustuu eri
talotyyppeiden yhdistämiseen samassa
korttelissa ja rakennusmassan jakam-
iseen pienimittakaavaisiin osiin sekä
vaaka- että pystysuunnassa. Samalla
muodostuu pientalomaisia asuntoja,
jotka avautuvat useampaan suuntaan.
Jokaiseen asuntoon kuljetaan oman
asuntokohtaisen ulkotilan kautta.

ABSTRACT

TAMPERE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
Master's Degree Programme
in Architecture
VIRTANEN, JARE
Complementary Quarter Plan to Tammela,
Tampere - Small House Qualities to Urban
Housing
MASTER'S THESIS
October 2008
Examiner: Prof. Markku Hedman
Keywords: housing design, house type,
residential preferences, small house,
high rise, urban housing, typology
renewal

In Tampere a district of Tammela may be considered to have an important potential for complementary construction. I present a design for a city block (number 241) based on the characteristics more typical for small house than high rise living.

The project is designed by integrating housing types and dividing the building volume.

Research results show that in Finland people are more likely to prefer small house living than actually live in a small house. The popularity of small house living leads to less effective land use, which means extending urban areas, more costs in communal infrastructure and more traffic. Urban sprawl does not represent sustainable development.

Preferences on housing typology and the causes of these preferences form an unsolved dilemma. The solution cannot be found without conscious housing design. The key to the problem may be found by the subjective concept of small house qualities that can be detached from the official definition of small house typology. Thereby small house qualities do not create a dichotomy but a continuum of different residential types.

Small house living provides recognised qualities that can be adapted to urban high density housing. These qualities and characteristics enable setting a new basis for urban housing architecture.

JOHDANTO

Diplomityössäni käsittelen pientalomaisten piirteiden soveltuvuutta kantakaupunkiasumiseen. Työn alussa tarkastelen asumistoiveita ja niiden toteutumisen edellytyksiä eri talotyypeissä. Toisessa luvussa aiheina ovat asumistoiveiden toteuttamisen ei-toivotut yhdyskuntarakenteelliset seuraukset ja ristiriidan ratkaiseminen. Ratkaisuehdotus on perustana suunnitelmalle, jonka esitän paikallisten edellytysten pohjalta kortteliin 241 Tampereen Tammelassa.

Aiheena työssä on pientalomainen kaupunkiasuminen, ei kaupunkimainen pientaloasuminen.

Asumistoiveiden tarkastelussa keskityn erityisesti talotyyppiin. Kysymys talotyyppistä kuitenkin kytkeytyy hyvin vahvasti kysymykseen sijainnista. Tämä yhteys muodostaa keskeisimmän osan työn teoreettisesta sisällöstä.

Avoimen rakentamisen mahdollisuudet asukkaan oman päätösvallan ja omaehtoisuuden toteuttamisessa ovat huomattavat. Aihealueena se on kuitenkin niin laaja, että sen perusteellinen käsittely olisi vienyt huomiota muilta näkökulmilta. Siksi päätin rajata sen pääosin työn ulkopuolelle.

Yhtä korttelia laajemman suunnitelman tekeminen osoittautui tässä yhteydessä liian työlääksi, koska havaitsin, ettei Pohjois-Tammelan alueella voida soveltaa eri kortteleihin mitään yleispätevää ratkaisua, vaan täydennysrakentamisen lähtökohtana tulee olla kunkin korttelin erityispiirteet.

Työni lähtökohtana on asukkaan halu elää ympäristövastuullisesti luopumatta asumista koskevista toiveistaan.

Nykyinen asuntotuotanto tarjoaa asunusratkaisuja, jotka antavat mahdollisuuden kestäväan elämäntapaan sekä asuntoja, jotka vastaavat hyvin asumistoiveisiin. Tulevaisuuden asuntorakentamisen täytyy perustua asuntoihin, jotka vastaavat molempiin tavoitteisiin.

1. ASUMISTOIVEENA PIENTALOMAISSUUS

1.1. ASUMISTOIVEET JA TALOTYYPPI

Asumistutkimus käyttäjälähtöisyyden perustana

Asukaslähtöinen suunnittelu voi pohjautua yleiseen asumistoiveita koskevaan tutkimukseen, kun tulevat asukkaat eivät vielä ole tiedossa. Anne Strandellin tekemä kyselytutkimus ”Asukasbarometri 2004” tarjoaa paljon perustietoa taajamissa asuvien suomalaisten näkemyksistä nykyisistä asuinympäristöistä. Johanna Pekkasen tutkimus täydentää tietoja haja-asutusalueiden osalta tosin erilaisin kysymyksenasetteluin. Heli Silvennoisen ja Jukka Hirvosen tutkimus ”Koti kerrostalossa” tuo esille pääkaupunkiseudun kerrostaloasukkaiden kokemuksia. Erja Laurosen ”Unelma ja sen toteuttajat” kertoo omakotitalorakentajien ajatuksista ja Anne Ruokolainen kiinnittää tutkimuksessaan asumistavoitteet taloudellisiin mahdollisuuksiin. Yhdessä nämä tutkimukset antavat siis mahdollisuuden hyvän yleiskuvan muodostamiseen suomalaisten asumispreferensseistä.

Talotyyppien ja asumismuotojen vertailu

Asumistoiveita koskevat tutkimukset kuten Asukasbarometri perustuvat usein asuinympäristöjen vertailuun. Vertailtavina ominaisuuksina Asukasbarometrissä on talotyyppi, hallintamuoto, alueen sijainti, taajaman koko ja asuinalueen ikä. Kun pyritään löytämään uusien asuinympäristöjen kan-

nalta keskeisimpiä tekijöitä, voidaan keskittyä talotyyppiin ja kysymykseen sijainnista, jonka osa-alueena on myös taajaman koko. Talotyyppi ja sijainti kytkeytyvät hyvin vahvasti yhteen. Asukasbarometrin mukaan samat kriteerit ratkaisevat niin talotyypin kuin asuinalueenkin valinnan (Strandell, 2005). Moni valitsee pientalon, koska pitää haja-asutusalueella asumista ehdottomana vaatimuksenaan (Pekkanen 1996) ja moni asuu kerrostalossa voidakseen asua kantakaupungissa (Silvennoinen, Hirvonen 2002).

Suosituin talotyyppi ja asumismuoto

Asukasbarometrin vastaajista 57% haluaisi asua omakotitalossa, 19% paritalo- tai rivitalossa ja 23% kerrostalossa. Talotyyppitoiveet korreloivat vastaajien nykyisen talotyypin kanssa, mutta kerrostaloasukkaistakin enemmistö asuisi mieluummin pientalossa. Vastaajista yli puolet asuu jo siinä talotyyppissä, jossa haluaakin. Kuitenkin kaikissa väestöryhmissä omakotitoiveiden osuus on suurempi kuin toteutunut omakotiasumisen osuus. ”Vanhuksillakin pientalotoiveet ovat hiukan yleisempiä kuin heidän nykyinen pientaloasuminen, eli vanhuksistakin osa haluaisi muuttaa kerrostalosta pientaloon” (Strandell 2005). Asukasbarometrissä ei kuitenkaan ole mukana yli 75-vuotiaita, eikä yli 10 000 asukkaan taajamien ulkopuolella asuvia, mikä voi vaikuttaa tuloksiin merkittävästi.

Tutkimuksen kritiikki ja kritiikin kritiikki

Barometrissa esitettyä tutkimustulosta pientaloasumisen suosiosta on myös kyseenalaistettu. Ilmonen nostaa artikkelissaan esimerkiksi tutkimuksen, jonka mukaan ”ainakin kolmannes alun perin pientaloa toiveasuntonaan tietoisesti pitäneistä pyrki pikemminkin parempiin asuinoloihin kuin pientaloon.” Tilastollisesti tämä vähemmän ehdoton kolmannes ei kuitenkaan kumoa Asukasbarometrin vastaan sanomatonta yhteensä 76 prosentin tulosta. Lisäksi kyseinen viihtyvyyttä kerrostaloissa selvittänyt tutkimus on tehty 1970-luvulla. Ilmosen artikkelissa jopa todetaan, että ”omakotiasumisen suosio on lisääntynyt 2000-luvulla” (Ilmonen 2007). Toisaalta asukasbarometrin mukaan ”kerrostalo toivottuna talotyyppinä on nostanut kannatustaan kahdella prosenttiyksiköllä vuodesta 1998 erityisesti pari- ja rivitalo, mutta myös omakotitalotoiveiden kustannuksella”.

Vaikka asukasbarometrin tulosta ei olekaan helppoa kumota, ei sen perusteella myöskään pidä tehdä yksioikoisia johtopäätöksiä. Barometrin tulos ei tarkoita kerrostalon soveltuvuutta vain väestön 23% asumisratkaisuksi. Sen sijaan asukasbarometrin tulos voidaan muiden tulkintatapojen ohella lukea tyytymättömyytenä homogeenisen vaihtoehtotonta kerrostalorakentamista kohtaan. ”Tyytymättömyyttä kerrostalotarjontaan ilmaistaan...epäsuorasti, hakemalla monipuolisempaa asumisen tapaa alueilta, joissa siihen on mahdollista vaikuttaa itse tai suuntautumalla siihen, mihin voi vaikuttaa, kuten asunnon sisustamiseen” (Ilmonen 2007). Kyselytutkimusten kysymysten ja tilastoitavien vastausvaihtoehtojen rakenne vaikuttaa huomattavasti siihen, min-

käläinen tulos tutkimuksesta voidaan saada. Tarvittaisiin enemmän tutkimusta, jonka peruslähtökohtana olisi ”kyllä, ei tai eos” –valintojen sijaan kannustaa asukkaita esittämään vaihtoehtoja.

Valintakriteerijä vai asumistoi-veita?

Asukasbarometrissa ”vastaajia pyydettiin mainitsemaan kolme tärkeintä talotyyppi- ja asuinalue- toiveisiin vaikuttanutta syytä”. Valintakriteerien luokituksessa ei ollut mukana taloudellisia syitä, mistä johtuen se kuvaa hyvin nimenomaan toiveita. Talotyyppin ja asuinalueen valinnan kannalta tuloksiin täytyy suhtautua tältä osin hyvin kriittisesti. Kerrostalovaltaisen ei-keskusta-alueen valintaan asumistoi-veena toiseksi eniten vaikuttikin ”muu syy”.

Taloudelliset syyt tai taloudellinen pakko ei aina johda edullisimpaan valintaan. Välittömät kustannukset usein ratkaisevat, mutta asumisen kustannuksiin vaikuttavat varsinaisen asunnon hinnan ohella monet muutkin tekijät. Asumisen hinta koostuu vastikkeen määrästä, matkakuluista, matkoihin käytetystä ajasta, lämmityskustannuksista, peruskorjauksista, erilaisista ylläpitokustannuksista, vakuutusmaksuista tai asunnon odotettavissa olevasta arvonnoususta. Wuoren tutkimuksessa matkakustannukset ja asuntojen arvonnousu ratkaisivat kaupunki- asumisen kaupungin reuna-alueella asumista edullisemmaksi (Wuori 2005). Tarkasteltaessa asumisen kokonaishintaa, kerrostaloasunto keskustassa voi siis olla hinnaltaan hyvinkin kilpailukyinen vaihtoehto. Pitkällä aikavälillä kokonaishintaan vaikuttavia tekijöitä ei kuitenkaan aina oteta huomioon.

Miksi pientaloympäristö vastaa parhaiten useimpien suomalaisten asumistoiveisiin?

Suomalaisten toivotuin asuinaluevaihtoehto on pientalovaltainen alue ja toivotuin talotyyppi on omakotitalo. Asukasbarometrissa tärkeimmiksi kriteereiksi sekä pientalovaltaisen alueen että omakotitalon valitsevilla nousivat ”rauhallisuus/meluttomuus/ei lähinaapureita”, ”oma piha” ja ”luonnonläheisyys”, vieläpä samassa järjestyksessä. Myös ”Oma päätösvalta” oli erityisen tyypillinen valinta omakotitalossa miehuuten asuvilla.

Valituissa kriteereissä asumistoiveiden lähtökohtina korostuvat sosiaaliset ja psykologiset syyt, kuten ”ei lähinaapureita”, ”oma päätösvalta” suhteessa ympäröivään yhteisöön ja ”oma piha” territoriona sekä tarve elää lähellä luontoa. Rakennetun ympäristön ja asuntoarkkitehtuurin laatuun liittyviä luokitelluista kriteereistä olivat selkeästi vain ”viihtyisyys” ja ”tilan tarve/asunnon riittävät tilat”, joita ei pidetty keskeisimpinä valintakriteereinä. (Strandell 2005) Pientaloasumisen suosioon vaikuttaa kuitenkin myös yleinen tyytymättömyys kerrostaloarkkitehtuurin viihtyisyyteen ja koettuun laatuun.

Samoin kuin Asukasbarometrissä, myös Anne Ruokolaisen tutkimuksessa erillistalon tai rivitalon valinneet arvostivat erittäin paljon rauhallisuutta ja omaa pihaa. (Ruokolainen 1996)

Kerrostalojen kehittäminen –selvityksessä pientaloissa tavoitelluiksi piirteiksi luetellaan elämyksellisyys, status, oma piha, itsemääräämisoikeus, vaikuttamismahdollisuudet lähiympäristöön, vapaus, rauha, tekemisen mahdollisuus, tila, väljyys ja muunneltavuus. (NRT Arkkitehdit 2007)

Silvennoisen ja Hirvosen tutkimuksessa sekä omakotitalojen että rivitalojen vahvuuksina kerrostaloihin verrattuna on esitelty oma rauha intimitettiinä, oma vapaus ja oma asuntopiha. (Silvennoinen, Hirvonen 2002)

Pekkanen tuo tutkimuksessaan esille haja-asutusalueille sijoittuvan pientaloasumisen arvoja. Hän havaitsee ”seläisten asumismuotojen tarvetta, jotka ovat voimakkaasti yhteydessä luonnonympäristöön tai vanhaan kyläkulttuuriin ja maalaismaisemaan ja jolla pyritään voimakkaammin oman elämän hallintaan ja yksilölliseen asumistapaan ja –ympäristöön”. Asumismuodon parhaat ominaisuudet, vapautentunne, rauha ja itsenäisyys kuvastuvat oman tilan hallinnassa, rakentamisen yksilöllisyydessä, vapaa-ajan mielekkäänä tekemisenä ja asuinmuodon joustavuudessa muuttuvissa elämäntilanteissa. (Pekkanen 1996)

Lauronen lähtee etsimään pientaloasumisen syitä vielä syvemältä suomalaisen kulttuurin kollektiivisista myytikuvista ja kansallisesta identiteetistä, jonka Pekkasenkin käsitteet tuovat mieleen. Lauronen löytää omakotiasumisesta jatkuvuutta, joka kytkeytyy myyttiseen suomalaisuuteen, modernia yksilöllisyyttä, joka ilmenee etäisyyden ottamisena ja rajojen artikuloimisena sekä sosiaalista imitointia, joka toteutuu samastumisena ja koettuna hyväksyntänä yhteisön jäsenenä, mikä tukee yksilön itsearvostusta (Lauronen 1991).

Näiden tutkimuksissa esille tulleiden ominaisuuksien lisäksi pientaloympäristöön liittyy piirteitä, jotka jäävät kyselyissä käsittelemättä. Tällaisia piirteitä pidetään pikemminkin itsensäenselvyyksinä, mutta niillä voi olla oleellinen merkitys talotyyppiin liittyvien arvostusten ja toiveiden kannalta.

Tällaisia kyselytutkimuksissa huomiotta jääviä, mutta rakennussuunnittelun kannalta keskeisiä ominaisuuksia ovat mm. ympäristön mittakaava ja rakeisuus.

Asumisura, muuttoaikheet ja talotyyppin vaihto

Ikä vaikuttaa oleellisesti eri talotyyppien suosioon. Kerrostaloasumista pidetään usein välivaiheena asumispolulla, jonka tavoiteasuntona nähdään omakotitalo isoine tontteineen. (Silvennoinen, Hirvonen 2002; Ilmonen 2007) Asiaa voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta: ”Omakotiasuminen on ehkä enemmän ikävaiheasumista kuin muut asumismuodot” (Ilmonen 2007) Ilmonen perustelee väitteen sekä Asukasbarometrin tilastoilla että Silvennoisen ja Korhosen tutkimuksen tuloksilla. Omakotiasumisen ”suosio on suurin kotikeskeisten, keskiluokkaisten 30-39-vuotiaiden keskuudessa; jo 40-49-vuotiaiden ikäryhmässä sen suosio vähenee. Tätä vanhemmat ikäryhmät suosivat kerrostaloa.” Strandellin tutkimus ei tosin aivan näin suoraviivaista tulkintaa tue.

Asumismuodossa ei ole asukkaalle kyse pelkästään muuttaessa ajankohtaisesta valinnasta, vaan myös syystä muuttaa. Muuttosyyt liittyvät muuttajan elämäntilanteen lisäksi asunnon, asumismuodon ja asuinalueen ominaisuuksiin. Kerrostaloasumisen muihin asumismuotoihin vaihtavat etsivät pientaloasumisesta pääasiassa omaa rauhaa ja pihaa sekä lisää asuintilaa ja vapauttensa muokkaamiseen. (Silvennoinen, Hirvonen 2002)

Ruokolaisen tutkimuksessa yleisimmin esitetyt perusteet talotyyppin vaihdolle olivat sopiva sijainti tai taloudellises-

sa tilanteessa tapahtuvat muutokset. Muita usein mainittuja tekijöitä olivat elämäntilanteessa tapahtuvat muutokset, asunnon hinta sekä perheenjäsenten ikä. Asuntokuntien tekemät valinnat osoittautuivat tutkimuksessa yksilöllisiksi. Kahta samanlaista asuntoa ei tullut valituksi. (Ruokolainen 1996)

Sijainnin merkitys asunnon valinnassa korostuu yksin asuvilla ja lapsettomilla pareilla. Lapsiperheiden kriteereissä pohjaratkaisu on ratkaisevampi tekijä (Ruokolainen 1996).

1.2. KÄSITTEENÄ PIENTALOMAISUUS

Perinteinen asumismuoto

Pientalolla on erityinen merkitys suomalaisessa kulttuurissa, koska se oli vuosisatoja käytännössä ainoa asumismuoto niin maaseudulla kuin kaupungissakin. Suomesta tuli Euroopan toiseksi kerrostalovaltaisain maa, mutta muutos tapahtui hyvin myöhään. ”Suurin osa suomalaisista on edelleen ensimmäisen polven kaupunkilaisia, joille kaupungissa ja kerrostalossa asuminen on vierasta” (Ilmonen 2007). Sikäli ei ole kovin yllättävää että suomalaisten enemmistön ihanneasunto on omakotitalo (Strandell 2005).

Pientalojen arvostuksen taustalla nähdään myös sisäistyneen kansallisen ihanteen toteuttaminen. Tähän kulttuurisissa syvärakenteissa elävään ihanteeseen kuuluu erityisesti suomalaiseen identiteettiin ja kokemistapaan yhdistetty ajatus talon rakentamisesta metsän keskelle kauas asutuksesta. Omakotiasumisen suosimisen perustelut haettiin pääasiassa kaukaa historiasta, suomalaisiksi ymmärretyistä perinteistä. Tällöin talon rakentaminen voidaan kokea myös suomalaisen identiteetin rakentamisena (Lauronen 1991). Toisaalta niin omakotitalon kuin pientalonkin käsitteet ja niihin liittyvät kulttuuriset assosiaatiot ovat muodostuneet vasta kerrostalorakentamisen myötä. Näin ollen kulttuuriperinteen jatkamiseen voidaan löytää muitakin lähtökohtia.

Kerrostalo

Suomen rakentamismääräyskokoelman osassa G1 asuinkerrostalo määritellään seuraavasti: ”Vähintään kaksikerroksinen, useita asuinhuoneistoja käsittävä asuinrakennus, jossa eri asuinhuoneistoihin kuuluvia tiloja on päällekkäin.”

Pientalo

Vastaavasti pientalo määritellään näin: ”Pientaloja ovat erillispientalot sekä kytketyt pientalot, kuten rivitalot ja muulla tavoin kytketyt pientalot. Pientaloissa eri asuinhuoneistoihin kuuluvia tiloja ei yleensä ole päällekkäin.”

Pientalomaisuus

Mielestäni pientalo voidaan nähdä myös toisella tavalla, paitsi talotyyppinä, myös asumismuotona ja elämäntapana sekä siihen kuuluvana omana esteettisenä ja kulttuurisena järjestelmänä tai arkkitehtonisena kielenä. Tällöin ei olla enää riippuvaisia pientalon virallisesta määritelmästä ja tarkasteltavana ilmiönä on subjektiivinen pientalomaisuus.

Pientalomaisuuden käsitteellä tarkoitan niitä toiminnallisia ja esteettisiä ominaisuuksia, jotka erottavat pientaloasumisen kerrostaloasunnossa ja kerrostaloalueella asumisesta. En kuitenkaan näe pientalomaisuutta vastakohtana tyypilliselle kerrostaloasumiselle, vaan ennemminkin vastakohtana niiden syiden kokonaisuudelle, joiden vuoksi kerrostalo ei ole suosituin asumismuoto. Katson, että pientalomaisista piirteistä muodostuu jatkumo, ei talotyyppien kahtiajakoa.

1.3. PIENTALOMAISIA PIIRTEITÄ

Koettu pientalomaisuus muodostuu abstraktin tason kontekstuaalisista ja kokemuksellisista piirteistä (esim. oma rauha) ja niiden toteuttamisen reaalisista, konkreettisista keinoista (esim. pensasaita), jotka ovat rakennetun ympäristön reaalisia ominaisuuksia. Luettelo piirteistä perustuu ajatukseen, että pientalojen suosio asumistoiveissa ja toteutuvassa kysynnässä pohjautuu vaikeasti määriteltävään pientalomaisuuteen ja siksi olen keskittynyt etsimään näitä positiivisia arvo-ominaisuuksia. Täsmällisemmin sanottuna kyse on pientaloasumisesta tavoitelluista ominaisuuksista.

Monet esittelemäni pientalomaiset piirteet toteutuvat jossain määrin myös kerrostaloissa. Ne eivät määrittele pientaloa vaan pientalomaisuutta. Joissakin pientaloissa lueteltavat ominaisuudet toteutuvat vain osittain, jos ollenkaan. Osa piirteistä saattaa jopa olla keskenään ristiriitaisia, esimerkiksi väljyys saattaa estää pienipiirteisten ulkotilojen toteutumisen.

Omaehtoisuus

Omaehtoisuudella pientalomaisena piirteenä tarkoitan sekä vapaa-ajan toiminnallisia tarjoumia asuinympäristössä että asunnon ja asutopihaan muuntojoustavuutta. Omaan asumiseen vaikuttamiseen liittyy yksilöllisyys ja itsensä toteuttaminen (Ilmonen 2007). Pientaloasumiseen liittyy usein asukkaalleen vapaus suuriinkin rakenteellisiin ja tilallisiin muutoksiin ja mahdollisuus muokata pihaa, asuntoa ja koko taloa tarpeidensa mukaan. Asukas voi rakentaa harjakaton ullakoineen vuota-

van tasakaton tilalle, aidan estämään koiran tai lapsen juoksemista tielle ja luiskan lastenvaunuja tai pyörätuolia varten. Muunneltavuus toimii siis myös esteettömyyden lähtökohtana. Asutopiha tarjoaa usein mahdollisuuden puutarhanhoitoon, pihatöihin, leikkiin ja kevyeen pallopeleihin. Huomattava vaikutus omaehtoiseen sosiaaliseen aktiivisuuteen julkisessa ulkotilassa, siis kadulla on ajoneuvoliikenteen määrällä ja varsinkin nopeudella (Gehl 1987). Rauhallinen ja turvallinen lähiliikenne mahdollistaa monenlaisen toiminnan ja naapureiden kohtaamisen pihakaduilla. Pientaloasunnon tilojen toiminnallinen käytettävyys ilmenee käytännöllisten kodinhoitotilojen ja riittävien säilytystilojen lisäksi asuntokohtaisten varastojen sijoittumisessa asunnon yhteyteen (Ilmonen, Lukander, Niska 2006). Autotalli tai piharakennus mahdollistaa monenlaiset korjaustyöt ja esim. puutyöharrastuksen kotona. Pientaloasumiseen liittyy usein myös sijainti, joka tarjoaa hyvät ulkoilumahdollisuudet kodin lähiympäristössä.

Tekemisen mahdollisuus on olennainen arvo pientalomaisessa ympäristössä. Jan Gehl kuvaa käsitteellä *Soft Edges* eli ”pehmeät reunat tai särmät” tiloja, jotka soveltuvat hetkellisiin ja paikallaan pysyviin toimintoihin sekä virtauksenomaiseen liikkumiseen sisään ja ulos (”flow in and out”, Gehl 1987). Mahdollisuus tällaiseen mutkattoman spontaaniin olemiseen ja toimintaan vahvistaa omaehtoisuuden, viihtyvyyden ja varmasti myös hyvinvoinnin kokemusta. Näitä rakennetun ympäristön ”pehmeitä särmiä” voidaan rakentaa mm. istutusten, aitojen, pergolarakenteiden, kuistien, viherhuoneiden, por-

taiden, kaiteiden, penkkien ja katosten avulla. Asunnon ja talon sisäänkäynti ovat paikkoja, joissa näillä rakenteilla on erityinen kokemuksellinen merkitys.

Luonnonläheisyys

Pientaloasumisen mielikuvaan yhdistyy usein luonnonläheisyys, joka perustuu sijaintiin luonnon keskellä joko metsälähiössä, haja-asutusalueella tai taajaman reunalla. Toisaalta myös asuntoalueen kasvillisuus voi herättää luonnonläheisyyden kokemuksen. Ympäristön hiljaisuus tai miellyttävä äänimaisema on tärkeä luonnonläheisyyteen liittyvä arvo. Asukasbarometrissä ”rauhallisuus/meluttomuus/ei lähinaapureita” nousi tärkeimmäksi asuin ympäristön valintakriteeriksi (Strandell 2005). Toisaalta se voidaan nähdä kolmena täysin erillisenä kriteerinä, joista jokaiseen liittyy monia erilaisia näkökulmia. Rauhallisuus voidaan kokea yhtä lailla tunnelmaan, turvallisuuteen, häiriöttömyyteen, liikenteeseen kuin meluunkin liittyvänä asiana. Melun lähteitä on monia ja lähinaapuriksi voidaan määritellä huoneiston yhteistilat jakava asuinkumppani, seinänaapuri tai saman kadun varrella asuva henkilö. Siten kriteeri voi reaalisenä ympäristönä liittyä esimerkiksi maaseutuasumiseen tai vain hyvään ääneneristykseen. Luonnonläheisyys voi kuitenkin tuoda asuin ympäristöön elämyksellisyyttä, jota kerralla rakennettu, historian asuin ympäristö ei yleensä tarjoa.

Yksityisyys toteutuu erillisyytenä

Yksityisyys voi toteutua yksinolona omassa rauhassa, intymiteettinä läheisten parissa, anonyyminä varauksellisuutena tai itsemääräämisenä ja vapautena ”olla kuin kotonaan” (Gifford 1997, 172). Asumisessa vapaus olla oma itsensä, keskittyen mihin itse haluaa ilman toisten odotuksia, liittyy vahvasti kodin ajatukseen ja ilmenee mm. oikeutena olla hiljaisuudessa, mutta myös vapautena ”meluamiseen”. Valitessaan asumismuodon valitsee asukas samalla yksityisyyden toteutumisen muodon, tavan ottaa etäisyyttä. Kerrostaloasumisessa toteutuu usein hyvin anonymiteetti, pientaloasumisessa taas arvostetaan omaa rauhaa (Ilmonen 2007). Samalla asumismuodon valinta on valinta myös eri seurallisuuden muotojen välillä, pientaloasuminen voi tarjota paikallisyhteisöllisyyttä, kerrostaloasuminen sen sijaan positiivistakin ennakoimattomuutta ja sattumanvaraisuutta (Ilmonen 2007), mutta toisaalta myös yhteisten arvojen tai tavoitteiden luomaa yhteisöllisyyttä. Yksityisyyden säätelyn epäonnistuminen aiheuttaa joko ahtautta tai yksinäisyyttä (Aura, Horelli, Korpela 1997). Säätelyn kannalta keskeisiä ovat tilat joihin voi vetäytyä, tilat joihin voi kokoontua ja näiden väliset asteittaiset vaihtoehdot. Kerrostaloasumisessa asteittaisuus yksilön yksityisestä huoneesta perheen yksityiseen asuntoon, ryhmän puolijulkiseen porrashuoneeseen, puolijulkiseen yhteispihaan ja julkiseen katutilaan (Chermayeff, Alexander 1965) toteutuu useimmiten varsin hyvin. Itse asiassa pientalo ympäristössä siirrytään yleensä puoliyksityiseltä etupihalta suoraan lähes täysin julkisena koettavalle pihakadulle. Tämä aiheuttaaakin yksityisyyden lokeroitumista erillisiin saarekkeisiin ja yksipuolistaa asuin ympäristöä huomattavasti. Vaikka pienta-

loasumisessa arvostetaan yksityisyyteen liittyviä asioita, niin puolijulkisen tilan puuttuminen on kysymys, jota tyyppillisessä pientalorakentamisessa ei ole kyetty ratkaisemaan. Puolijulkisen tila on tärkeä sekä yhteisöllisyyden ja sosiaalisen toiminnan perustana. Sen lisäksi puolijulkisen tila on merkittävä kotiintulon, ja sikäli kodin kokemisen kannalta. Kerrostalossa sen sijaan on usein ongelmana, että puuttumaan jää puoliyksityinen aste, joka olisi erityisen merkityksellinen yksityisyyden aktiivisessa säätelyssä.

Sopivan yksityisyyden tason löytämisessä erityisen käyttökelpoisia ovat tilat, joissa toteutuu mahdollisuus sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen että sen helppoon rajoittamiseen. Käytännössä tällaisia tiloja asuinympäristössä ovat etupihat, kuistit, verannat, terassit ja parvekkeet. Pientaloasumisessa arvostetaan asuntokohtaisten ulkotilojen määrän ja luonteen vaihtelevuutta (Ilonen, Lukander, Niska 2006). Tarvetta on sekä yksityiselle takapihalle että puoliyksityiselle etupihalle, jolla on mahdollisuus sekä vetäytyä yksityisyyteen että osallistua sosiaaliseen kanssakäymiseen (Gehl 1987, 69). Asuinympäristön emotionaalisen toimivuuden kannalta tärkeitä yksityisten ja julkisten tilojen lisäksi ovat sekä puoliyksityiset että puolijulkiset tilat eikä kumpikaan tulisi unohtaa uusien ratkaisutyyppien etsittäessä.

Väljyys ja valoisuus

Vähäinen maankäytön tehokkuus mahdollistaa pientaloasumisessa pienen kerrosluvun ja ulkotilojen väljyyden, ja niiden myötä valonsaanti on erityisen helppoa pohjoisimmillakin leveysasteilla. Tämä helppous toisaalta näkyy myös aukotuksen harkitsemattomana

suuntauksena ilmansuuntien suhteen. Ilmansuuntien huomiotta jättäminen pohjautuu pitkälti pientalojen keskitettyyn teolliseen suunnitteluun, joka on irrottanut suunnittelun rakennuspai-kasta. Matalalla ja väljällä rakentamisella saavutettu valoisuus edistää myös asuinalueen kasvillisuuden vehreyttä, millä on merkittävä vaikutus asuinalueen viihtyisyyteen. Alueellinen väljyys helpottaa myös pientaloasumiselle tyyppillistä asuntojen sisätilojen väljyyttä, vaikei näillä mitään suoraa korrelaatiota olekaan. Väljyyden seurauksena voidaan nähdä myös asunnot, joista avautuu näkymiä neljään suuntaan. Pientaloissa huomattava arvo on, että asunnosta avautuu näkymiä käytännössä aina vähintään kahteen tai useampaan suuntaan.

Territoriaalinen yksinkertaisuus

Omakotitalossa reviiri määrittyy selkeästi ja yksiselitteisesti. Selkeyden mahdollistaa yksityisen reviirin ulottuminen asunnon ulkopuolisiin tiloihin (Ilonen; Lukander; Niska 2006). Tontti rakennuksineen ja puutarhoineen muodostaa pysyvästi, päivittäin hallitun primääriterritorion, jota kontrolloidaan voimakkaasti. Kerrostaloasumisessa territoriaalisuus eli ihmisen reviirikäyttäytyminen muodostuu ongelmallisemmaksi. Usein rakennukset ja piharakenteet eivät onnistu territorion määrittämisessä ja niiden lisäksi tarvitaan territoriota määrittäviä symboleja, kuten ”läpikulku kielletty” –kylttejä. Olisi ehkä kuitenkin liian pitkälle vietyä tulkintaa ajatella, että reviirin yksilöllinen merkitseminen ja personalisointi ilkeivallan keinoin johtuu rakennetun ympäristön epäonnistumisesta territoriaalisuuden huomioinnissa. Personalisointi on yksilöllisen merkitsemisen tapa, joka ilmaisee identiteetin, eli

kenen paikka on kyseessä. Asunnon muuttaminen kodiksi tapahtuu nimenomaan personalisoinnin avulla. Pientaloympäristö tarjoaa laajat personalisoinnin mahdollisuudet, koska asukkaan primääriterritorio sisältää asunnon sisätilojen lisäksi rakenteet ja piha-alueen.

Status

Pientaloasumiseen yhdistetään sosiaalinen status, joka kertoo että asukkaalla on ollut mahdollisuus valita asumismuotonsa. Asumismuoto voi ilmentää samastumista valittuun yhteiskunnalliseen ryhmään. Yhteiskunnallinen status ei kuitenkaan ole pysyvä tila, vaan asumis- ja talotyypin sosio-kulttuuriset merkitykset ovat jatkuvassa muutoksessa, josta kertovat mm. uutiset keskusta-asumisen kiinnostavuuden lisääntymisestä niin Pohjois-Amerikassa kuin Suomessakin. Pientalon estetiikan kannalta keskeinen on ajatus ”talon näköisestä talosta”, arkkitehtonisesta kielestä joka pyrkii välttämään kokeilevaa veistoksellisuutta ja tukeutumaan asuntorakentamisen perinteeseen ja mielikuvaan arkkityyppisestä talon ideasta.

Funktio luettavissa

Mitä pientalomaisempi talotyyppi on kyseessä, sitä selkeämmin tulee esille rakennuksen käyttötarkoitus. Käyttötarkoituksen näkyminen voidaan kokea sinänsä hyvin positiivisena asiana, mutta usein sen taustalla on paitsi rakennuksen myös kokonaisen asuinalueen toiminnallinen yksipuolisuus, joka tarkoittaa myös lähipalvelujen puuttumista.

Pienimittaisuus

Ympäristön pienimittakaavaisuus ja pienirakeisuus ovat koettuja ominaisuuksia, jotka voidaan saavuttaa hyvin konkreettisilla valinnoilla, joiden toteutuksia voidaan vertailla objektiivisesti. Tällaisia keinoja on rakeisuuden osalta rakennusten etäisyys toisiin rakennuksiin, ulkotilojen mitat, rakennusala, kerrosala, julkisivun pituus, runkosyvyys ja yleisemmin mittakaavan osalta räystäskorkeus, kerrosluku ja sisäänkäyntien välinen etäisyys. Pientaloasumiselle tyypillinen pienimittaisuus ilmenee myös asuntojen määrässä, laskettuna taloa kohti. Vastaavasti ikkunoiden vähäinen lukumäärä julkisivupinnalla tekee julkisivukokonaisuudesta usein helposti hahmotettavan, mikä saattaa edistää viihtyvyyttä pientaloympäristössä ja tyytyväisyyttä pientalojen estetiikkaan. Pientaloissa yleistä on myös suhteellisen matala sokkeli ja ikkunoiden sijainti silmän korkeudella, mikä elävöittää julkisivua, mutta aiheuttaa riittävän yksityisyyden kannalta ongelmia, kun pyritään tiiviimpään rakentamiseen. Laajemmin asuinalueen tasolla pienirakeisuus edellyttää pysäköinnin hajauttamista katujen varsille ja asuntojen yhteyteen tai sijoittamista maan alle ja parkkitaloihin, jolloin vältytään julkista ulkotilaa hallitsevilta ylisuurilta pysäköintialueilta. Pienirakeisuudella ja matalalla rakentamisella saavutetaan suoran viihtyisyyden lisäksi epäsuoria hyötyjä, mm. tyyni pienilmasto. Kaupunkisuunnitteluvaiheessa pienimittakaavaisuus ja pienirakeisuus syntyvät kerrosluvun ohella helpoimmin riittävän pienen korttelikoon ja tiiviin tonttijaon sekä huolellisen katuleveyden mitoituksen avulla. Pienimittakaavaisuuden kokemukseen vaikuttavat myös vaikeammin mitattavissa olevat suunnitteluvalinnat; erilaiset tavat jakaa suurta pintaa tai kappaletta osiin.

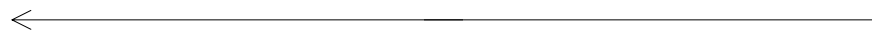
Tähän visuaaliseen jakamiseen soveltuvat väripinnat, mutta myös rakenteet, kuten parvekkeiden kaiteet tai ikkuna-aukotus. Visuaalinen jakaminen on kaupunkikerrostalojen julkisivuissa erityisen yleinen tapa vastata esteettisiin tavoitteisiin ja luoda viihtyisyyttä ilman maankäytön tehokkuuteen tai katulinjaan liittyviä kompromisseja. Pienimitakaavaisuus on pientalomainen piirre vain rakennusten, korttelien, pihojen ja katutilojen osalta. Sisätiloissa pientaloille tyypillistä on ennemminkin väljä mitoitus.

piha määrittää sisätilojen suhdetta ulkotilaan. Erityisen pientalomaista on asuminen maantasossa, varsinkin jos asunnosta on suora yhteys omaan asuntokohtaiseen ulkotilaan.

Pientalomaisten piirteiden kokeuksellinen yhdistyminen

Elämyksellisyys tai emotionaalinen palkitsevuus ei varsinaisesti ole edellä mainittuihin ominaisuuksiin verrattava erillinen piirre, vaan vielä astetta abstraktimman tason kokonaisuus, joka muodostuu mm. omaehtoisesta toiminnasta, yksityisen ja julkisen tilan jäsentymisestä, asunnon personalisoinnista ja luonnonläheisestä lähiympäristöstä. Mittakaavan ja muotokielen lisäksi pientalomaiseen esteettiseen järjestelmään sisältyvät materiaalivalinnat, joissa korostuu erityisesti kerrostalorakentamisessa harvinainen puu eri muodoissaan. Emotionaalista palkitsevuutta (hel2.fi/ksv/kerrostalo) pientaloasumisessa voivat lisätä monet tunnelmaan liittyvät rakenteelliset osatekijät kuten takka tai puukiukaalla lämpiävä oma pihasauna. Tärkeimpänä pientaloasumisen ympäristöllisenä osatekijänä voidaan pitää omaa asuntopihaa, joka voi toimia monissa eri käyttötarkoituksissa: sisäänkäyntireittinä, puutarhana, kasvimaana, pelikenttänä, leikkipaikkana, kukkaistutusten alueena, pysäköintipaikkana, harrastus- ja työtilana tai ulkoilmaolohuoneena. Toiminnallisten tekijöiden lisäksi

1.4. TYPOLOGINEN JATKUMO

enemmän
pientalomaisia
piirteitä

perinteinen tupa paritalo pienkerrostalo kaupunkikerrostalo megastrukturi
omakotitalo kerrospientalo lamellitalo tornitalo
kesämökki rivitalo kaupunkimainen pienkerrostalo pilvenpiirtäjä
ketjutalo sivukäytävätila
kaupunkipientalo pistetalo
terassitalo keskikäytävätila

Megastrukturi

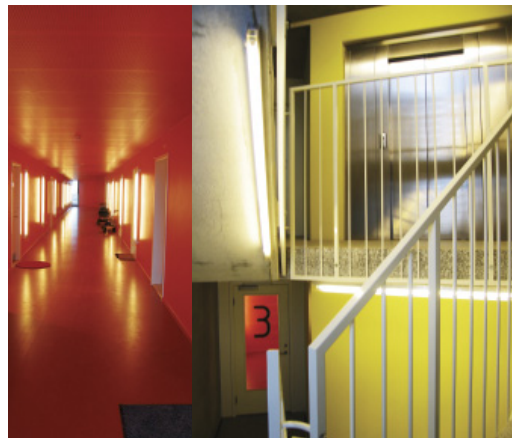
Megastrukturi on ratkaisumalli, joka jää useimmiten teoreettiseksi vaihtoehdoksi. Siihen on monia syitä. Megastruktuurien toteuttaminen vaatii valtavia pääomia, poliittista kannatusta ja hyvin paljon määrätietoista työtä, eikä niistä kuitenkaan ole luvassa merkittäviä taloudellisia, kulttuurisia tai edes ekologisia hyötyjä. Asumistoiveissa megastrukturi harvemmin nousee esille. Syitä siihen voi etsiä tarkastelemalla pientalomaisten asumisen piirteitä. Pientalomaisuuden arvojen näkökulmasta megastrukturit näyttävät utopioiden sijaan dystopioina.

Pilvenpiirtäjä

Pilvenpiirtäjän keskeisimpien etujen voidaan ajatella liittyvän alueen identiteetin ja imagon tietoiseen kehittämiseen. Pilvenpiirtäjä on kuitenkin myös erittäin tehokasta maankäyttöä ja siten se tuo mahdollisuuksia taloudellisesti ja ekologisesti toimivan liikennejärjestelmän ja infrastruktuurin toteuttamiseen. Pientalomaisia piirteitä löytyy selkeästi yksi, omakotitaloon verrattava asunnon korkea yhteiskunnallinen status. Asumisviihtyvyyden kannalta talotyyppiin liittyy kuitenkin kysymyksiä, joita ei ole kyetty millään tavoin ratkaisemaan. Pilvenpiirtäjä muodostaa vaikeasti luettavaa ja hahmotettavaa fyysistä ympäristöä. Asuinkäyttöön tarkoitetuissa pilvenpiirtäjissä voi taloudellisia ongelmia muodostaa se, että kiinnostus rakennusta kohtaan ei aina jatku asunnonostopäätökseen saakka.

Tornitalo

Tornitalo, pilvenpiirtäjän ja pistetalon (mainittu alla) välimuoto valittuna talotyyppinä, estää kategorisesti useimpien pientalomaisten piirteiden toteutumisen. Lähes kaikki asunnot ovat ilman asuntopihaa, ilman läheistä yhteyttä maahan tai luonnon kasvillisuuteen. Asunnon suhde ympäristöön on varsin yksisuuntainen. Tornitalomassoittelu vaikeuttaa miellyttävän pienilmaston toteuttamista.

Keskikäytävä joka kolmannessa kerroksessa riittää Arkkitehtitoimisto PLOTin vuoden 2005 VM-husene -taloissa Kööpenhaminan Örestadissa.

Keskikäytävätaalo

Käytävätaaloissa suurin osa asunnoista avautuu yleensä vain yhteen suuntaan, mikä on hyvin ei-pientalomainen lähtökohta. Keskikäytäväratkaisu maksimoi porrashuoneen tehokkuuden ja on tyypillinen erityisryhmille tarkoitettujen pienasuntojen tuotannossa, mutta soveltuisi monipuolisemmankin asuntovalikoiman toteuttamiseen. Kaksikerroksisilla asuntoratkaisuilla läpitalonasuntojakin voidaan toteuttaa. Tällöin käytävä sijoitetaan tilaa säästämällä vain joka toiseen kerrokseen. Syvärunkoisessa keskikäytävätaalossa valonsaanti osassa asuntoja jää vähiin, mikä rajoittaa pohjaratkaisujen vaih-

toehtoja. Pientalomaista luonnetta on keskikäytävätalolle vaikea luoda, koska ratkaisu perustuu siihen että kerrosta kohti asuntoja on paljon. Yleensä sekä pohja-ala että runkosyvyys ovat suuria.

Sivukäytäväatalo

Sivukäytäväratkaisukin tekee talosta luonteeltaan kollektiivisen, mutta se tarjoaa myös mahdollisuuksia yksilöllisyyteen. Kun puolijulkinen käytävätila erotetaan asuntojen sisäänkäynneistä esim. siltarakenteiden avulla, voidaan siirtymä puolijulkisesta yksityiseen jäsentään asteittaisesti sisäänkäynnin puoliyksityisen tilan kautta. Tällöin kerrostaloon on mahdollista tuoda pientalojen sisäänkäyntipihoista löytyviä piirteitä. ”Yksilöllisyys ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät, kun asukkailla on mahdollisuus muokata ja kalustaa sisäänkäyntiä haluamallaan tavalla” (Arkkitehdit NRT 2005) Samalla ratkaistaan sivukäytävän mahdolliset meluongelmat ja yksityisyydelle aiheuttamat haitat.

Lamellitalo

Suurin osa nykyisestä kerrostalorakentamisesta muodostuu lamellitaloista ja pistetalosta, joista kummastakin löytyy useampia alatyyppejä. Lamellitaloja ovat mm. kaupunkikerrostalot. Lamellitalo tyyppinä perustuu toistoon niin ajatuksellisesti, taloudellisesti kuin visuaalisestikin. Yleensä lamellit toistuvat vierekkäin samanlaisina ja asuntotarjonnan monipuolisuus pyritään toteuttamaan porrastasannekohtaisesti. Lamellitaloissa on niiden toistoon perustuvasta luonteesta huolimatta laajat tutkimattomat mahdollisuudet toteuttaa pientalomaisia piirteitä, jos niin vain halutaan.

Pistetalo

Pistetalo ei useinkaan ole kovin kuvaava termi. Kun erilliseen yhden porrashuoneen kerrostaloon pyritään sijoittamaan mahdollisimman monta asuntoa porrastasannetta kohti, on tuloksena usein talo jonka runkosyvyys on lähes yhtä suuri kuin korkeuskin. Tällainen turvonneen pistetalon tyyppi on syntynyt tuotantokustannusten säästämiseksi, mutta se tarjoaa myös hyvät mahdollisuudet energiansäästöön ja siten ekologisempaan rakentamiseen. Kaupunkikuvallisesta näkökulmasta se saattaa kuitenkin monilla alueilla aiheuttaa enemmän ongelmia kuin ratkaista niitä. Pientalomaisia piirteitä tavanomaisesta pistetalosta on vaikeaa löytää, vaikka talo on toki kierrettävissä ympäri kuten omakotitalokin. ”Korkeiden pistetalojen pohjakerrokset täyttyvät usein asumisen aputiloista. Tämä on johtanut umpinaisiin ja anonyymeihin maantasokerroksiin” (Arkkitehdit NRT 2005). Pistetalosta käytetty uudehko nimi kaupunkivilla ei riitä muuttamaan talotyyppin luonnetta muuten kuin ehkä väliaikaisesti sosiaalisen statuksen osalta. Edes tyyppillisellä pohjamuodon porrastamisella saadaan harvoin luotua pienimittakaavaista ympäristöä, ulkotilojen mitoituksesta johtuen.

Kaupunkikerrostalo

Tyypillisissä kaupunkikerrostaloissa kerrosluku vaihtelee neljästä kahdeksaan kerrokseen. Lamelleja on usein kaksi tai kolme. Luonteenomaista kaupunkikerrostalolle on toimintojen sekoittuneisuus. Samassa talossa on alimmissa kerroksissa usein liiketiloja ja toimistoja, vähintään kivijalkakauppa. Ylemmät kerrokset ovat asuinkäytössä. Toiminnallisesti monipuolinen kaupunkikerrostalo sijaitsee lähtökohtaisesti

kantakaupungissa. Kaupunkikerrostalojen julkisivujen jäsentelyyn on usein kiinnitetty paljon huomiota ja julkisivua on pyritty jakamaan osiin, mikä helpottaa julkisivupinnan ja mittasuhteiden hahmottamista. Tämä julkisivun jakaminen osiin saa rakennuksen näyttämään todellista pienemmältä ja tekee yleensä kadulla liikkujan kokemusympäristöstä viihtyisemmän. Kaupunkikerrostalo onkin kokemuksellisesti usein pienimittakaavaisempi kuin vastaavan kerrosalan, kerrosluvun ja kerroskorkeuden lähiötalo, vaikka kaupunkikerrostalo on useimmiten osana yhtenäistä umpikorttelia.

Terassitalo

Terassitalo mahdollistaa väljien asunto-kohtaisten ulkotilojen toteuttamisen ja voi siten vastata tutkimuksissa ilmenneisiin asumisen ihanteisiin ja muuttaa kerrostaloasumiseen liitettyjä mielikuvia (Arkkitehdit NRT 2005). Terassitalo voi yhdistää kerrostalon ja pientalon koettuja positiivisia ominaisuuksia - ainakin asuntotasolla. Tasaisella maalla suuri terassitalo tarkoittaa väistämättä pimeitä tiloja, jos runkosyvyys on suuri. Siten tasamaan terassitalo soveltuu parhaiten asumisen ja muun, vähemmän valoa vaativan toiminnan yhdistämiseen. Liikennejärjestelmältään terassitalo soveltuu toteutettavaksi niin lamelli-, käytävä- kuin pistetalonakin.

”Kudelma”

Liikennejärjestelmältään ja asuntojen tai rakennusmassojen ryhmittelyltään perinteisistä poikkeavat ratkaisut voidaan ajatella omaksi ryhmäkseen, mutta oikeastaan ne muodostavat kukin oman typologiansa. ”Kudelmät muodostavat parhaimmillaan tehokas-

ta ja mittakaavaltaan intiimiä asuinympäristöä vaihtelevine suojaisine ulkotiloineen” (Arkkitehdit NRT 2005). Intiimi mittakaava ja valokulmien huomiointi edellyttää pieniä kerroslukuja. Kudelmät tarjoavat paljon mahdollisuuksia pientalomaisuuden toteutumiseen.

Kaupunkimainen pienkerrostalo

Länsi-Euroopassa paikoitellen yleisin talotyyppi on tyypillisesti nelikerroksinen yhden portaan kaupunkitalo hyvin kapealla tontilla. Tontin leveys vaihtelee viidestä 6,5 metriin ja kerrosluku kolmesta viiteen. Talotyyppi muistuttaa kaupunkipientaloa, mutta useimmiten talossa on porrashuone josta on kulku asuntoihin eri kerroksissa. Käytännössä talo on luonteeltaan pientalo, josta aiemmin mahdollisesti palvelijan tiloina ollut ylin kerros ja asuinkäyttöön otettu ullakkotila on vuokrattu erillisinä asuintoina.

Pienkerrostalo

”Varsin yleisen käsityksen mukaan pienkerrostalo on pienehkö, yleensä kaksi-, enintään nelikerroksinen pienimittakaavainen asuinrakennus, jossa asuntoja on päällekkäin” (Seppänen 2003). Pienkerrostalossa toteutuvat pienimittakaavaisuuteen ja pienirakeisuuteen liittyvät piirteet lähtökohtaisesti huomattavasti tavanomaista kerrostalorakentamista paremmin. Yksityisyyteen ja territoriaalisuuteen liittyvissä asioissa erona tavalliseen kerrostaloon on lähinnä suhteellisen monien asuntojen mahdollisuus maakontaktiin ja siten asuntopihaan.

Kerrospientalo

Matti Seppänen määrittelee kirjassaan kerrospientalon ratkaisutyypiksi, jossa ei ole yhteisporrasta, vaan kaikkiin asuntoihin on maantasosta kulku erikseen. Virallisesti kerrospientalokin, jossa on asuntoja päällekkäin, kuuluu kerrostaloihin ja sitä koskevat samat määräykset ja vaatimukset kuin tavanomaisempia kerrostaloja. Varsinkin ylempien kerrosten asuntojen erillinen yhteys maantasoon aiheuttaa useimmilla tonteilla ongelmia esteettömyyden toteutumisessa. Rinnetontilla suotuisassa tilanteessa kerrospientalo voi olla portaatonkin. Päällekkäisiin asuntoihin perustuvilla ratkaisuilla ylletään helposti tehokkaampaan maankäyttöön kuin tavanomaisimmilla, kytketyilläkin pientaloratkaisuilla. ”Kun kytkettyjen pientalojen rakentamisessa kohtuudella saavutettava enimmäistonttitehokkuus on hieman yli $e_{(t)}=0,4$, niin rakennettaessa kaksitai kolmikerroksisia pienkerrostaloja (tai kerrospientaloja) päästään suotuisissa tonttiolosuhteissa tonttitehokkuuteen $e_{(t)}=0,5-0,6$, jopa ylikin” (Seppänen 2003).

Rivitalo

Rivitalo vastaa pientalon virallista määritelmää. Kaavamerkintänä AR, rivitalojen ja muiden kytkettyjen pientalojen korttelialue tarkoittaa, ettei osassakaan taloa, esim. päädyissä voi olla asuntoja päällekkäin. Joissakin tapauksissa tämä estää pienasuntojen tarkoituksenmukaisen toteuttamisen, mutta ongelma on ratkaistavissa yhteistyöllä toteutussuunnittelun kanssa tai yleisellä asuinrakennusten merkinnällä A (Seppänen 2003). Rivitaloasuminen edustaa turvallista asumismuotoa, mutta turvallisuuden käänköpuolena

rivitaloasumisessa on usein kerros- ja omakotitaloasumista suurempi paine sosiaalisuuteen naapurustossa. Tämä voidaan kyllä nähdä myös mahdollisuutena ja positiivisenakin ominaispiirteenä. Rivitalon erottaa aiemmin mainituista asumismuodoista ja talotyypeistä rivitaloasumisen vahvuus, oma asuntopiha. Rivitaloratkaisuissa on tyypillisesti mahdollisuus tarjota oma piha jokaiselle asunnolle, usein sekä etu- että takapiha. Oma piha tuo asumiseen monia yksityisyyteen, territoriaalisuuteen ja omaehtoisuuteen liittyviä ominaisuuksia ja arvoja, jotka määrittävät pientalomaisuuden määritelmiä väistävää käsitettä.

Kaupunkipientalo

Kaupunkipientaloille tyypillistä on yksittäisen asunnon korostuminen ja toisaalta maankäytön huomattava tehokkuus. Yleensä kaupunkipientaloilla on joko hyvin pieni etupiha tai ei ollenkaan, mutta takapiha kaupunkipientaloissa on käytännössä aina. Talon ja samalla asunnon kerrosluku on kaksi tai usein kolmekin. Kaupunkikuvallisesta näkökulmasta kytkettyjen kaupunkipientalojen ongelmana on usein niiden toteutus irrallisina yhden kadunpätkän fragmentteina sijoitettuna sattumanvaraisesti erilaisiin lähiöihin, ilman harkittua suhdetta ympäröivään rakenteeseen. Tällöin ratkaisu jää lähinnä kokeiluluonteiseksi erikoisuudeksi, vaikka talotyypillä olisi hyvinkin mahdollisuuksia myös laajempien alueiden toteuttamiseen tai haastavien kaupunkirakenteellisten nivelkohtien täydennysrakentamiseen.

Monet pientalomaiset piirteet kuten luonnonläheisyys tai varsinkaan väljyys eivät ole kaupunkipientaloille leimallisia. Pientalomaisuus toteutuu kuitenkin rakennuksen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa omaehtoisuutena. Ratkaisussa yhdistyvät yksilöllisyys ja kaupunkimaisuus.

Ketjutalo

Erillisenä talotyyppinä voidaan nähdä kytkettyjen erillistalojen tai paritalojen ketju, joka ei muodosta varsinaista rivitaloa. Massat kytkevä osa voi olla vain maantasokerroksessa tai se voi olla katulinjasta sisäänvedetty. Yksi ketjutalomainen erityistapaus on patiotalo, jossa asuntokohtainen ulkotila sijoittuu asuintilojen ympäröimänä massan sisään. Talojen väliin voidaan myös jättää kapea katettu kulkureitti autopaikkoineen. Ketjutaloissa yksityisyyden ja territoriaalisuuden vaatimusten toteuttaminen vaihtelee huomattavasti tapauskohtaisesti. Pienimittaisuus voi toteutua ketjutalojen muodostamassa ympäristössä omakotitaloakin kokonaisvaltaisemmin, niukasti ja tarkoituksenmukaisesti mitoitettujen ulkotilojen myötä.

Paritalo

Paritalot muodostavat yleensä samantyyppistä ympäristöä kuin omakotitalotkin ja useimmiten noudattavat omakotitalojen arkkitehtonista kieltä, lukuun ottamatta paritaloille tyypillistä symmetriaa. Toiminnalliset, omaehtoisuuteen, yksityisyyteen ja territoriaalisuuteen liittyvät ominaisuudet kuitenkin erottavat paritaloasumisen omakotitaloasumisesta. Paritalo edellyttää erilaista elämäntapaa.

Omakotitalo

Suurin osa suomalaisista haluaisi asua omakotitalossa. Yhden asunnon tontilla toteutuu omaehtoisuus ja territoriaalinen yksinkertaisuus. Väljyys helpottaa pientalomaisen yksityisyyden tavan toteuttamista. Rakennuksen käyttötarkoitus näkyy yleensä itsestään selvänä. Yhden asunnon talossa pienimittakaavaisuus voi toteutua ilman että siihen edes pyritään. Useimmiten kaikki pientalomaisen asumisen peruspiirteet toteutuvat erillispientalojen muodostamassa ympäristössä ja asuimuodossa.

Kesämökki

Kesämökkiä ei ole totuttu pitämään asuintalotyyppinä, mutta monet viettävät loma-asunnoilla yhä pidempiä aikoja. Kesämökillä ei enää vain käydä vaan siellä asutaan. Tärkein syy mökkeilyyn on epäilemättä rauhallinen luonnonympäristö, ja siihen liittyvät toiminnalliset mahdollisuudet. Kesämökkeihin liittyy kuitenkin myös oma rakennuskulttuurinsa, jolla on vaikutuksensa mökillä viihtymiseen. Mökkiarkkitehtuurin piirteisiin kuuluvat kaikki keskeisimmiksi arvioimani pientalomaisuuden ominaisuudet: omaehtoisuus, luonnonläheisyys, yksityisyys erillisyytenä, väljyys ja valoisuus, territoriaalinen yksinkertaisuus ja pienimittaisuus. Sosiaalinen statuskaan ei tee poikkeusta, vaikka se liittyykin usein enemmän kesämökin omistamiseen kuin kesämökkimäiseen arkkitehtuuriin.

Perinteinen tupa

Vanhin pysyvään asumiseen tarkoitettu asuinrakennustyyppi on savupirtti, jonka korvasi paritupa. Parituvasta kehittyi vähitellen vallitseva asuinrakennustyyppi maaseudulla. Vaikka perinteinen tupa on jäänyt uudistuotannosta, on sillä merkitystä pientalomaisuuden ideaa välittävänä ja ilmentävänä ihanteena, johon ilmaukset ”perinteisistä arvoista” (Tallqvist 1986, 8) asumisessa viittaavat.

Jatkumo kahden ääripään välillä

Talotyyppien ääripäät perustuvat täysin erilaiseen elämisen ja olemisen tapaan. Megastruktuurissa voi tuskin tehdä saunavihtaa oman pihapiirin koivuista.

Talotyyppien yhdistelmät

Talotyyppien yhdistelmät tarjoavat paljon mahdollisuuksia pientalomaisten piirteiden toteuttamiseen vaativissakin ympäristöissä. Toteutettuihin talotyyppien yhdistelmiin tarkemmin perehtymällä voidaan havaita, että usein yhdistelmissä on kyse kerrostaloista, joiden suunnittelussa on irtauduttu tavanomaisesta kerrostalon mielikuvasta. Tällaisista ratkaisuista esimerkiksi käyvät kohteet, joissa kerrostalon katolle on sijoitettu ”rivitaloasumista” tai pientalotyyppisiä osia. Kuitenkin myös kerrostalojen, pienkerrostalojen ja rivitalojen tosiasialliset yhdistelmät antavat mahdollisuuksia monenlaisiin korttelitypologioihin ja asumisen tapoihin. (Arkkitehdit NRT 2007)

1.5. KAUPUNKIASUMINEN JA KERROSTALO

Kaupunki loi kerrostalon

Kerrostaloa ei olisi ilman kaupunkia. Kaupunkien tilan puute ja osin sen aiheuttama tonttimaan kalleus kannustivat rakennuttajaa suurempiin kerroslukuihin. Myös yhdyskunnan ja yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna kerrostalon keskeisiä ominaisuuksia on tehokkuus. Kerrostalo mahdollistaa suuremman tontti-, kortteli- ja aluetehokkuuden ja siten suuremman asukastiheyden. Suuri asukastiheys on perinteisesti luonut pohjan riittäväälle sosiaaliselle toiminnalle, joka on ollut sekä kaupankäynnin että uusien innovaatioiden edellytyksenä. Tiheys on mahdollistanut kaupungin. Kaupungin perustana ei kuitenkaan aina ole tarvittu kerrostaloja. Poikkeuksena perinteisissä suomalaisissa puukaupungeissa riittävä asukastiheys saavutettiin tiiviillä yksi-kaksikerroksisella pientalorakentamisella. Myöhemmin asumisen tiheys ja tehokkuus on ollut välttämätön edellytys teollisuuden työvoiman saannille. Nykyään tehokkaalla maankäytöllä saavutettu suhteellisen suuri asukastiheys mahdollistaa lähipalvelut, kaukolämmön käytön ja joukkoliikenteen. Tehokkuus tuo suoria ja epäsuoria säästöjä paitsi yksittäiselle asukkaalle myös koko yhdyskunnalle.

Katoaako kerrostalo?

Asukasbarometrin tuloksista päätellen kerrostalo on vähiten tavoiteltu asumismuoto (Strandell 2005). Miksi kerrostaloissa siis asutaan? Asukkaan näkökulmasta kerrostalo on yleensä taloudellisesti edullisin ja sikäli monelle myös ainoa vaihtoehto. Hintaeroa lisäävät usein myös hyvän sijainnin

tuomat säästöt liikennekuluissa. Yhteiskunnan aineellisen vaurastumisen voitaisiin ajatella johtavan taloudellisten rajoitteiden merkityksen väheneemiseen asumisessa samoin kuin muilla elämänalueilla. Tulevatko asumistoi-veissa suosituimmat asumismuodot siis korvaamaan uudisrakentamisessa koko kerrostalotuotannon? Vastaus on ei, koska kestävän kehityksen mukaisia yhdyskuntarakenteellisia ratkaisuja olisi nykyisellä energia- ja liikennetekniikalla tuskin mahdollista kehittää ilman kerrostaloasumista.

Wienin Sargfabrik oli käyttäjälähtöinen ja asukkaiden oma-ehtoisuutta toteutettava kerrostaloprojekti alusta asti. Koko hanke lähti liikkeelle asukkaiden toimesta. Toiminnallisesti monipuoliseen, yhteisölliseen asuntokompleksiin kuuluu poikkeuksellisen paljon yhteistiloja (NRT Arkkitehdit/Louekari 2007).

Kerrostalo asumistoiveena

Omakotitalo ei ole ihanneasumismuoto kaikille. Silvennoisen ja Hirvosen tutkimuksessa selvisi, että enemmistö pääkaupunkiseudun kerrostaloasukkaista valitsi mieluisimmaksi asumismuodokseen nimenomaan kerrostalon (Silvennoinen, Hirvonen 2002). Ruokolaisen tutkimuksessa kerrostalon valintaan vaikuttivat perheen jäsenten ikä, asunnon sijainti, turvallisuus ja helpoahoitoisuus. Kerrostaloon liittyviä vahvuuksia on huolettomuus ja oma rauha myönteisenä anonymiteettinä, mutta myös sosiaalisuus ja heterogeenisuus. ”Naapureita on paljon, lähellä ja erilaisia. Naapurien läheisyys asettaa rajoituksia, mutta yhteisvastuu helpottaa asioiden hoitamista. Yhdessä erillään asuminen on oma seurallisuuden muotonsa” (Ilmonen 2007). Käytännössä edulliset hankintakustannukset ovat yksi keskeisimpiä vahvuuksia talotyyppiä valittaessa (Silvennoinen, Hirvonen 2002).

Lähtökohtana kaupunkiasuminen

Monelle kerrostaloasukkaalle ratkaiseva arvo on urbaani sijainti ja sen mukanaan tuomat edut mm. liikenneyhteyksien ja palvelujen (Arkkitehdit NRT 2007; Silvennoinen, Hirvonen 2002), mutta myös omalla asuinalueella työssäkäynnin (Strandell 2005) kannalta. Asukasbarometrissa keskustan eduksi on määritelty palvelujen mm. ruokakaupan ja ammattia vastaavien työpaikkojen löytyminen omalta asuinalueelta sekä mahdollisuus kulkea jalan niin töihin kuin kauppaankin.

Talotyyppin ja asuinalueen valinnassa keskusta-asujilla tärkeimmät kriteerit olivat ”palvelujen saatavuus/harras-

tusmahdollisuudet”, ”vaivattomuus/helpoahoitoisuus” sekä määrittelemätön ”muu syy”. Yllättäen neljänneksi tärkein valintakriteeri oli ”rauhallisuus/meluttomuus/ei lähinaapureita”, tärkeämpänä kuin esim. ”sosiaaliset kontaktit” tai ”elämäntapa.” Keskusta-alueilla asukkaat ovat saman tutkimuksen mukaan kokeneet eniten päihtyneiden aiheuttamia häiriöitä, liikenteen melun häiritsevyyttä ja pelkoa liikkua iltaisin ulkona. Luultavasti keskustassa asuvat ovat erityisesti pyrkineet valitsemaan keskustan eri osista mahdollisimman rauhallisen alueen. Kaikilla muilla alueilla rauhallisuus on tosin vielä tärkeämpi valintakriteeri. Toisaalta Silvennoisen ja Hirvosen tutkimus, samoin kuin Arkkitehdit NRT:n selvitys yhdistävät turvallisuuden enemmän kerrostalo- kuin omakotitaloasumiseen. Voidaan todeta, että asukasbarometrin tarjoamista vaihtoehdoista palvelujen saatavuus ja vaivattomuus ovat selkeästi keskusta-asumiselle tyypillisimmät valintakriteerit.

Kerrostalomainen kerrostalo

Arkkitehdit NRT:n selvityksessä korkeiden rakennusten ja korkealla asumisen arvioidaan korostavan kerrostalon omia ominaisuuksia. Asumistoiveita koskevissa tutkimuksissa tällaiset arvot eivät kuitenkaan nouse oleelliseen asemaan (Strandell 2005; Silvennoinen, Hirvonen 2002; Ruokolainen 1996). Korkeaa asuntorakentamista eivät tue myöskään Gehlin tai Alexanderin argumentit (Gehl 1987; Alexander 1977). Ehkä asuinkerrostalon positiivinen oma luonne löytyy paremmin kontekstuaalisuuden kautta, osana kaupunkimaista elämää.

2. RISTIRIITA JA RATKAISUEHDOTUS

2.1. YHDYSKUNTA- RAKENTEEN EHEYTTÄMINEN

”Yhdyskuntarakenteella ja liikennejärjestelmällä on merkittävä vaikutus kasvihuonekaasupäästöihin. Yhdyskuntarakenteen ja liikennejärjestelmän kehittäminen koostuu useista toimenpiteistä ja jatkuvasta maankäytön ja liikenteen suunnitteluun liittyvästä päätöksenteosta. Ratkaisujen merkitys tulisi tiedostaa ja ottaa huomioon päätöksenteossa pikaisesti” (Harmaajärvi 2002) Harmaajärvi toteaa, että hajautuneessa rakenteessa liikennesuorite on huomattavasti suurempi kuin tiivistetyssä rakenteessa ja erityisesti henkilöautoliikenteen määrä on suurempi. Vastaavasti hiilidioksidipäästöjä aiheutuu tiivistetyn rakenteen mallissa vähemmän. Uusien kaavoitus- ja rakennushankkeiden vaikutus kokonaisuuteen on huomattavan suuri ja eri ratkaisumallien erot valtavia. (Harmaajärvi 2002, 10)

Lisärakentamisen sijoittaminen

Yhdyskuntien lisärakentamista sijoittaessa tehdään valinta rakennettujen alueiden sisällä olevien mahdollisuuksien ja kokonaan uusien alueiden käyttöönoton välillä. ”Uudet alueet” ovat uusia kuitenkin vain uuden toiminnon näkökulmasta. Käyttöönotettavilla alueilla on usein virkistys- tai luontoarvoja. Alueiden maankäytön välilliset vaikutukset muille alueille voivat olla vielä merkittävämpiä. ”Nykymuotoisia omakotialueita ei pidetä kestävä kehityksen mukaisina. Varsinkin kuntonttien koko on suuri, jolloin ne

vievät paljon maa-alaa, aiheuttavat pitkiä verkostopituuksia, perustuvat laajaan yksityisauton käyttöön ja siten aiheuttavat runsaasti liikennettä (Lahti, Harmaajärvi 1992).” Lahden ja Harmaajärven mukaan ”yhdyskuntarakenteiden tiivistäminen, erityisesti sen hajanaisilla reuna-alueilla edistää (energian) säästötavoitteita lyhentämällä verkostopituuksia ja matkaetäisyyksiä” (Lahti, Harmaajärvi 1992, 79). Kirjassa ei kuitenkaan esitetä erityisiä syitä, miksei yhdyskunnan ydinalueen tiivistäminen olisi tehokkain tapa vähentää liikennetarvetta.

Mielestäni reuna-alueiden tiivistäminen voidaan perustellusti kyseenalaistaa. Onko reuna-alueiden tiivistäminen ylipäänsä tiivistämistä vai rakentamisen painopisteen siirtämistä pois keskustasta? Vaikka reuna-alueisiin painottuva tiivistäminen johtaisi kaupunkitilallisesti selkeämpään hahmoon, voidaan se liikenteellisesti nähdä myös rakenteen hajauttamisena.

Kartoittamalla huolellisesti rakennettujen alueiden sisällä olevan täysi potentiaali, voidaan välttyä uusien alueiden käyttöönotolta. Tällöin pystytään vähentämään liikennemäärien kasvua ja ruuhkia. Samalla säästetään kunnallisteknisiä investointivaroja ja kaupungin lähiluontoa.

Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen on vasta alkamassa

Viime vuosikymmeninä on kiinnitetty huomiota 1900-luvun alkupuolella kehittyneen funktioita eriyttävän rakenteen aiheuttamiin liikenneongelmiin. Ilmastonmuutoksen, kaupunkien

ilmanlaadun, melun ja viihtyisyysongelmiä myötä on keskusteltu siirtymisestä kaupunkirakennetta eheyttävään, toiminnallista monipuolisuutta tukevaan suunnitteluun. Tällaisen uuden suunnittelulähtökohdan erityisiä hyötyjä olisivat paitsi liikennemäärien kasvun katkaiseminen, myös säästöt kunnan infrastruktuurikuluissa.

Voitaisiin olettaa, että uusi suunnitteluparadigma olisi jo johtanut toteutuneisiin asuinalueisiin, joilla on aiempaa selvästi paremmat joukkoliikenteen yhteydet, keskeinen sijainti kaupunkirakenteessa ja vähemmän autoilua niin työ- kuin kauppamatkoillakin. Nämä tavoitteet eivät vielä nykyisillä suunnanmuutoksilla ole toteutuneet alkuunkaan. Tyytyväisyys joukkoliikennepalveluihin ei ole parhaimmillaan uusilla asuinalueilla. Vuoden 1991 jälkeen rakennetuilla asuinalueilla on kaikkein vähiten asuinalueen joukkoliikennepalveluihin erittäin tyytyväisiä (Strandell, 2005). Vastaavasti uusilla asuinalueilla on kaikkein suurin osuus perheitä, joilla on useampi auto. Kävelen ruokakaupassa käyvien osuus on uusilla alueilla kaikkein pienin ja autolla kulkevien vastaavasti suurin. ”Mitä uudempi asuinalue on kyseessä, sitä useammin työmatka kuljetaan autolla”, mikä kertoo ”myös uudempien asuinalueiden yhdyskuntarakenteellisesta sijainnista kauempana keskustoista ja työpaikoista” (Strandell, 2005). Kertooko tutkimustulos samalla laajemmasta uuden aluerakentamisen epäonnistumisesta ja tarpeesta sijoittaa uusi rakentaminen jatkossa täysin eri tavalla, kuin mikä on ollut käytäntönä 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisinä vuosina?

Aluerakentamista vai täydennysrakentamista?

Valinta aluerakentamisen ja täydennysrakentamisen välillä voi vaikuttaa hyvin merkittävästi liikennemääriin. Asuinalueella työssäkäynnistä Asukasbarometrissä todetaan, että ”keskustoissa asuvat käyvät kaksi kertaa useammin omalla asuinalueellaan töissä kuin lähiöasukkaat, peräti 38% keskusta-asukkaista käy töissä asuinalueellaan. Kerrostaloalueilla alueella työssäkäynti on jonkin verran yleisempää kuin pientaloalueilla.” ”Mitä uudempi asuinalue on, sitä harvemmin omalla alueella käydään töissä” (Strandell, 2005). Vanhimmissa asuinalueilla 35% käy töissä asuinalueellaan, uusimmilla vain 14%.

Vähittäinen, olemassa olevan kaupunkirakenteen sisälle sijoittuva asuntorakentaminen tukee parhaiten mahdollisuutta työskennellä omalla asuinalueella. Asukasbarometrin mukaan näyttää siltä, että omalla asuinalueella työssäkäynti on entisestään vähentynyt keskustojen ja lähiöiden ulkopuolisilla alueilla. Liikenteellisten hyötyjen lisäksi mahdollisuus työssäkäyntiin omalla asuinalueella voi helpottaa ”juurtumista” omalle asuinalueelle ja siten lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta, tukea alueen sosiaalisesti kestävä kehitystä, helpottaa arkea ja parantaa elämänlaatua. ”Yhteisöllisyys asuinalueella parantaa viihtymistä, turvallisuutta sekä muista ihmisistä ja yhteisestä ympäristöstä huolehtimista” (Strandell, 2005).

Miten yhdyskuntarakenteen eheyttäminen tulisi toteuttaa? Pitäisikö rakennetta tiivistää maakunnallisessa, seudullisessa, kaupunkikohtaisessa vai kaupunginosakohtaisessa mittakaavassa?

2.2. ASUMISTA JA LIIKENNETÄ

Liikenteen ja asumistoiveiden ristiriita

Jos kaupunkisuunnittelussa pyritään vastaamaan mahdollisimman tarkasti kunkin yksittäisen asukkaan asumistoiveisiin, päädytään kaupunkirakenteeseen, joka ei vastaa kestävä kehityksen lähtökohtia ja jonka infrastruktuuriin kunnalla ei ole varaa. Jos taas pyritään ekologisesti ja taloudellisesti tehokkaaseen rakenteeseen, ei nykyisen kaltaisella asuntotuotannolla pystytä vastaamaan asukkaiden toiveisiin.

Ratkaisuvaihtoehtoja

Kasvukeskusten ulkopuolella asumistoiveita huonosti vastaavien asuntojen ongelmaan on tartuttu muun muassa ottamalla 60- ja 70-luvun asuinkerrostaloja muuhun kuin asuinkäyttöön, purkamalla elementtitalojen ylimpiä kerroksia tai kokonaisia taloja.

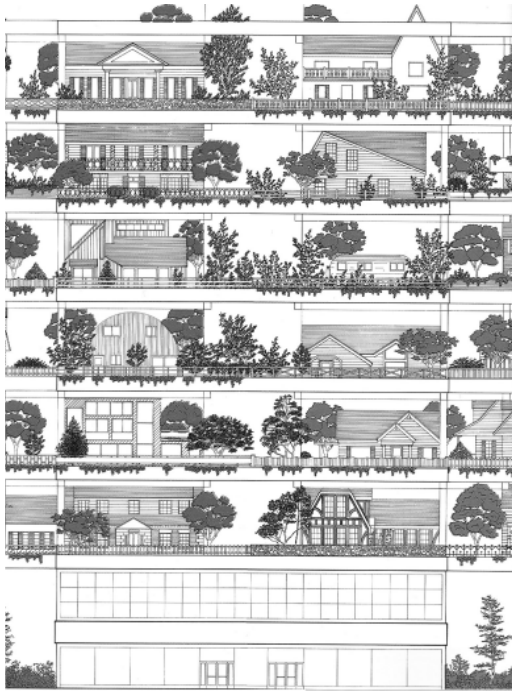
Taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhdyskuntakehityksen ongelmaan voidaan etsiä ratkaisua monista eri suunnista. Voidaan hidastaa muutoliikettä syrjäseuduilta kasvukeskusten ympäryskuntiin ja reuna-alueille. Voidaan kehittää väljään rakenteeseen sopivia lähipalveluita ja energiantuotantomuotoja sekä keksiä uusia vähemmän saasteita ja melua tuottavia liikenneratkaisuja. Nämä keinot ovat kuitenkin enimmäkseen vielä kaukana nykyhetken todellisuudesta, eivätkä ne riitä ratkaisemaan ongelmakokonaisuutta.

Tarvitaan siis olemassa olevien palvelujen ja työpaikkojen lähelle sijoitettavaa tehokasta asuntorakentamista, joka vastaa asumiseen kohdistuvia toiveita. Tämä edellyttää uudenlaisen asuin ympäristön ja uusien talotyyppien kehittämistä.

Pientalomaisten piirteiden soveltuvuus kerrostaloympäristöön

Talotyyppiin liittyvät asumistoiveet kytkeytyvät kiinteästi toivottuun asuinalueeseen. Asukasbarometrissa tärkeimmät kolme kriteeriä olivat samat niin omakotiasumisen, maaseutuasumisen kuin pientalovaltaisen alueenkin valinnassa. Kaikkien näiden kriteereiden voidaan katsoa liittyvän asunnon sijaintiin tai rakentamistehokkuuteen alueella.

Se ei kuitenkaan tarkoita että syrjäinen sijainti tai hyvin rajoitettu aluetehokkuus olisivat ”rauhallisuuden”, ”oman pihan” tai ”luonnonläheisyyden” välttämättömiä edellytyksiä (Strandell 2005). Talotyyppinä omakotitaloon ja pientaloasumiseen yleisemmin liittyy myös piirteitä, jotka ovat vielä vähemmän riippuvaisia alueen väljyydestä tai asunnon sijainnista. Näitä piirteitä voidaan pyrkiä jalostamaan sovellettaviksi toisenlaiseen ympäristöön, suuren rakennustehokkuuden kantakaupunkikortteliin.

Highrise of Homes -projektin tavoitteena oli tarjota kaupunkiasumisen hyvät puolet uhraamatta yksityisen kodin identiteettiä tai kotipuutarhaa. Ratkaisuna on monikerroksinen teräs- ja betonirunko, josta myytäisiin pientalotontteja, joille ostaja voisi rakentaa yksilöllisten toiveidensa mukaisen talon puutarhoinen ja aitoineen. Lopputuloksena olisi kylämäinen yhteisö sisäkatuineen joka kerroksessa ja asumistapa, joka olisi mahdollistanut huomattavan joustavuuden ja yksilöllisen valinnan mahdollisuuden. SITE:n (Sculpture in the Environment) ja James Winesin projektia ei koskaan toteutettu.

kerrostalotyyppi Keski-Pasilaan Tuomo Siitonen Oy 2004

Tuomo Siitonen on suunnitelmassaan Keski-Pasilaan onnistunut luomaan seitsenkerroksiseen kerrostaloon 3,5 kerroksisen talon mittakaavan kattokerroksen sisäänvedolla, kaksi kerrosta korkealla katonlappeella ja parvekeratkaisulla.

3. TAMPEREEN TAMMELA

Suunnittelualan sijainti Tampereen kantakaupungissa on merkitty valkoisella.

3.1. SUUNNITTELU- KOHTEEN SIJAINTI

Suunnitelman alueellisena rajauksena on kortteli 241, joka sijaitsee Tampereen XIV kaupunginosassa eli Osmonmäessä. Osmonmäki on osa Tammelan kaupunginosaa, sen pohjoisin alue.

3.2. TAMMELAN HISTORIALLISESTA KEHITYKSESTÄ

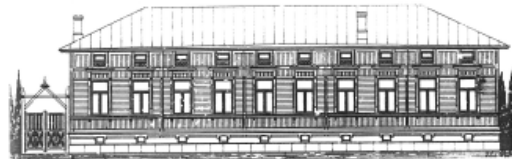
Ensimmäinen kaava 1887

”Kun Tampereella toimitettiin 1880 ensimmäinen väestönlaskenta, tulevan Tammelan kaupunginosan alueella oli kolmisenkymmentä asumusta ja 202 asukasta, jotka edustivat 52 eri huonekuntaa.” Kaupunginarkkitehti F. L. Caloniuksen suunnittelema asemakaava hyväksyttiin 1887. Vielä kesällä 1890 Tammelan tontit olivat viljelysmaina ja Osmonmäki oli metsää. Kaavoitetut tontit vuokrattiin kymmeneksi vuodeksi, minkä jälkeen tontin sai lunastaa. ”Vuoden 1900 alussa asukkaita oli Osmonmäki mukaan luettuna jo yli 7000. Ennen Tammelan laajentumista Salhojankadun itäpuolisille alueille vuonna 1920 tammelalaisia oli lähes 10 000. Kaupungin väkiluvun kasvusta oli suurimmillaan jopa puolet keskittynyt Tammelaan.” ”Enemmistö asui kamarin ja keittiön asunnoissa. Amurin maineeseen nostamat osakeittiöasunnot olivat Tammelassakin tuttuja. Hellahuoneissa ei ollut keittiötä erikseen.” (Wacklin 1997)

Teollisuuden ja työväestön kaupunginosa

Kuten koko Tammela, myös pohjoisin osa, Osmonmäki oli selkeästi työväen asuntoaluetta. Työväen osuus oli XIV kaupunginosassa eli Osmonmäessä suurempi kuin missään muussa kaupunginosassa, yli 75 prosenttia, ja tähän voidaan vielä lisätä kotiapulaisten osuus. (Jutikkala 1979)

Tammela ei perinteisesti kuitenkaan ole ollut mikään yhden funktion, asuminen, alue. Vaikka moni on kulkenut töihin Tammerkosken rannoilla sijaitseville tehtaille, on myös monella ollut

Suunnittelukohteen rakentamista 1900-luvun alusta. Lupapiirustus vuodelta 1900.

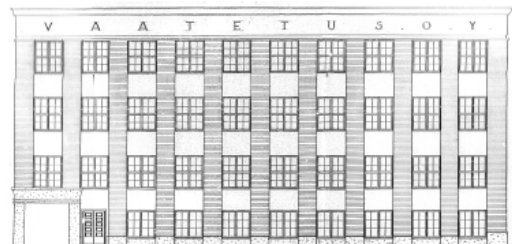
mahdollisuus löytää työpaikka omasta kaupunginosasta. ”Tammelan teollisuuden kirjo on ollut niin monipuolinen, ettei vastaavaan ole pystynyt mikään muu Tampereen kaupunginosa. Ennen kaikkea Tammela oli pitkään Suomen suutarien ehdoton pääkaupunki.”

(Wacklin 1997)

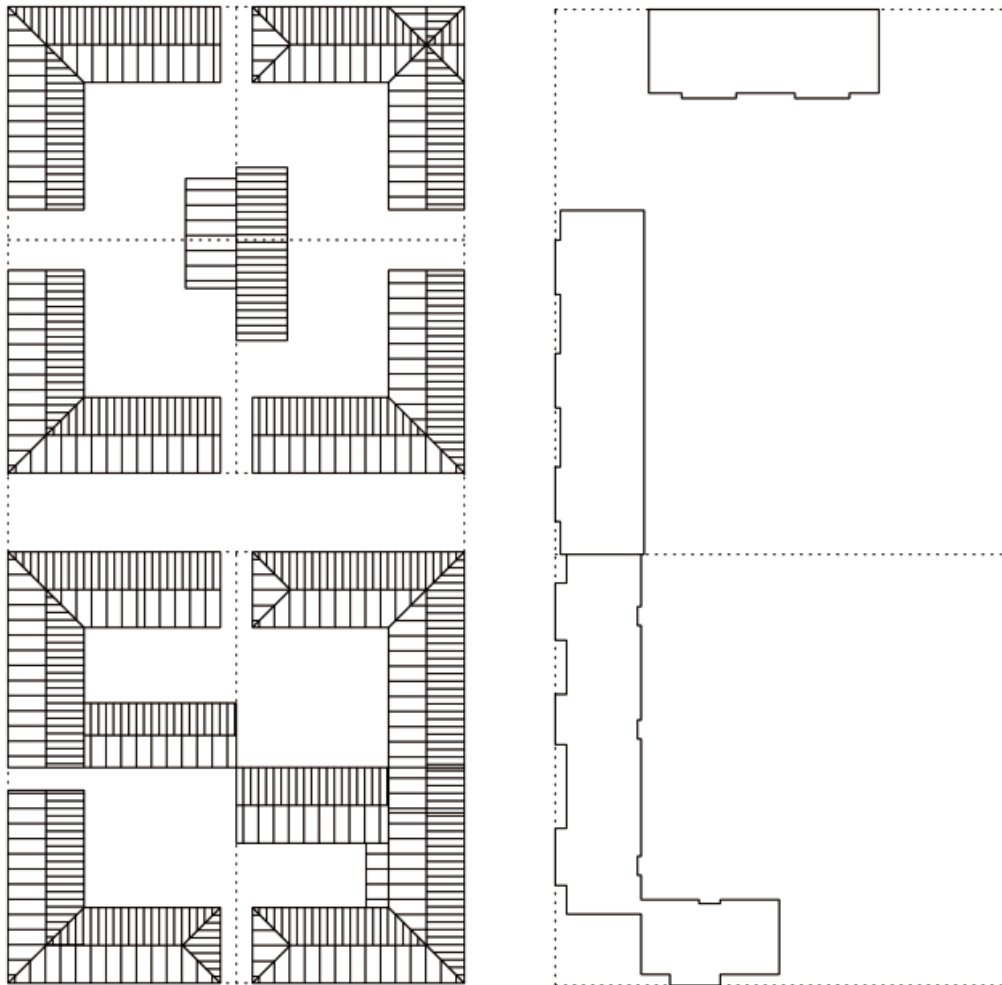
Kerrostalojen Tammela

”Kerrostalot alkoivat ottaa tilaa itselleen Tammelassa jo ennen varsinaista vuoden 1966 asemakaavamuutosta, joka teki lopullisesti puukaupunginosasta betonikaupunginosan. Tammelantorin ympärille ja Tammelan puistokadun varteen alkoi nousta kerrostaloja jo 50-luvun puolivälissä.” ”Uusi asemakaava valmistui 1966. Sen laati arkkitehti Antero Sirviö. Kaava muutti Tammelan 6-7 –kerroksisten betonitalojen kaupunginosaksi.” ”Asemakaava toi Tammelaan myös sosiaalisen muutoksen. Vuokra-asujien kaupunginosasta tuli nyt omistusasuntoyhteisö.”

(Wacklin 1997)

Suunnittelukorttelissa oli aikanaan asuminen lisäksi myös työpaikkoja teollisuudessa. Rakennuslupakuva vuodelta 1929.

Suunnittelualueella; Moisionkadun, Tammelan puistokadun, Pohjolankadun ja Tunturikadun rajaamalla alueella oli ensin kaksi kortteliä, joiden välistä kulki Välimaankatu. Neljä tonttia muodostivat yhden korttelin. Tontit olivat kaupunkitonteiksi siis pieniä, alle 1000 neliömetrin laajuisia.

Mittakaava 1:1000 (Kuva on kattomuotojen suhteen suuntaa antava.)

Nykytilanne - ajallisesti kerrostunut alue

Vaikka 60- ja 70-luvun tuotantolähtöinen kerrostalorakentaminen hallitsee kaupunkikuvaa Tammelassa, on alueella jäljellä myös paljon vanhempaa rakennuskantaa eri vuosikymmeniltä. (Wacklin 1997)

“Tammelan asukasluku oli vuoden 1996 lopussa 7877. Se oli paljon vähemmän kuin puu-Tammelan kuokoistusaikana. Tänäpä tammelalaiset asuvat kuitenkin entistä väljemmissä tiloissa. Enää ei kuusilapsinen perhe joudu ahtautumaan huoneen ja keittiön asuntoon. Toisaalta ei ole ahtautujiakaan. Tammelasta on tullut opiskelijoiden ja eläkeläisten kaupunginosa. Lapsiperheitä on vähän. Ikäihmiset viihtyvät Tammelassa ennen kaikkea siksi, että sieltä on mainiot yhteydet eri puolille kaupunkia.” (Wacklin 1997)

3.3. TAMMELALAINEN KORTTELIRAKENNE

Kantakaupunki vyöhykkeinä

Tarkasteltaessa korttelien rakenteen näkökulmasta Tampereen kantakaupunkia, voidaan alueet nähdä sisäkkäisinä vyöhykkeinä. Kantakaupungin uloin vyöhyke muodostuu pääosin avoimista, funktionalistisia ihanteita toteuttavista kortteleista. Paikoittelun rakenne on niin lähiömäistä, ettei aluetta varsinaisista lähiöistä erota kuin kaupunkikudoksen jatkuvuus. Avoimen rakenteen ja keskustan väliin muodostuu välivyöhyke, joka on suhteellisen tehokkaasti rakennettu, mutta tilallisesti melko jäsentymätön. Varsinainen keskusta on edelleen kaupungin vanhimpien kaavavaiheiden mukainen perusrakenteeltaan. Tällä ruutukaa-

va-alueella korttelit rajaavat selkeät katutilat, mikä mahdollistaa katujen ja aukoiden vaihtelun muodostaman tilallisen rytmin. Ruutukaavakeskustankin kortteleista suurin osa on kuitenkin osittain avoimia. Paikoitellen, esimerkiksi Näsilinnankadun ja Kuninkaankadun eteläpäässä, myös katulinja on sisäänvedetty 1960-70-lukujen ajattelun mukaisesti. Kantakaupungin sisimmäinen, umpikorttelien vyöhyke ulottuu vain pari korttelia kaupungin pääkadun Hämeenkadun molemmin puolin. Umpikorttelien alueella korttelitehokkuus on suuri ja kadunleveydetkin pääosin noudattavat vanhimman kaavavaiheen mittoja.

Keskustan laajeneminen kohti Tammelaa

Kaupungin laajenemisen ratkaisee hyvin pitkälti liikenne. Liikkumiseen ollaan valmiita käyttämään rajallisesti aikaa eikä kaupunki siten voi laajentua merkittävästi ilman tehokasta liikennejärjestelmää. Julkisen liikenteen ja yksityisautoilun yleistymisen mahdollistivat Tampereen kaupungin laajenemisen noin kymmenen kilometrin etäisyydelle keskustasta.

Keskustan laajuus on riippuvainen kevyestä liikenteestä, eikä se siten voi laajentua rajattomasti liikennemuotojen kehittyessä ainakaan lähitulevaisuudessa. Ydinkeskustan luonnolliset rajat määrittää sopiva kävelyetäisyys ja koko keskustan osalta lyhyet pyöräilymatkat. Ydinkeskusta on kompakti ja yhtenäinen, vaikka Tammerkoski jakaakin sen kahteen osaan. Laajempi keskustamaisen korttelirakenteen muodostama alue sen sijaan ei rajaudu mitenkään selkeästi. Paikoitellen se ulottuu kauaskin kaupungin ytimestä, mutta esimerkiksi rautatieaseman ympäristössä rakenne hajoaa täysin, eikä radan varren rakentaminen jäsenny kortteleiksi.

Väkimäärän kasvaessa Tampereen rakennettu kaupunkialue on maantieteellisesti laajentunut monikertaiseksi, eikä laajentuminen ole vieläkaan pysähtynyt. Keskustan suhteen kehitys ei ole kulkenut samalla tavalla. 1800-luvulla kaupunkiin liitetystä Kyttälästä on rautatieaseman myötä tullut osa ydinkeskustaa. Tullin kortteleita, Juhannuskylää ja Kaakinmaan kaupunginosaa voidaan myös pitää keskustamaisina, mutta Tammelan kaupunginosissa XIV, XV ja XIV kehitys on ollut toisenlaista. Vaikka Tammela alkaa rautatieasemalta, ja siten sijoittuu aivan ydinkes-

kustan tuntumaan, on se tilallisesti hajanainen ja lähiömäinen. Vain Itsenäisyydenkadun ja Tammelan puistokadun tuntumaan muodostuu selkeästi hahmottuvaa katutilaa, eikä niihinkään siinä määrin, että se antaisi vahvuutta Tammelantorin tai Tulliaukion luonteelle. Perinteinen korttelirakenne ulottuu osin kuitenkin Itsenäisyydenkadun varrella aina Sammonaukiolle asti ja Lapintiellä (Tammelan länsipuoliselle) Armonkalliolle saakka.

Keskustatoimintojen sijoittumisen ja tilantarpeen kannalta voidaan todeta, että Tammela estää keskustan laajenemisen itään. Lännessä vastaavana esteenä on Amuri, pohjoisessa Kekkosentie ja etelässä Tampereen valtatie. Niin teiden kuin kaupunginosienkin estevaikutus on kuitenkin vain osittainen. Mikäli Kekkosentien tunneliratkaisu toteutetaan, voi keskusta laajentua Näsijärven rantaan asti ja mahdollisesti nykyisen rantaviivan ylikin. Tammelassa tai Amurissa tällainen kerralla toteutettava aluerakentaminen ei ole mahdollista tai ainakaan mielekästä, koska se edellyttäisi massiivista käytökelpoisten rakennusten purkamista. Sen sijaan täydennysrakentaminen tarjoaa huomattavia mahdollisuuksia sekä toiminnalliseen että tilalliseen muutokseen niin Amurissa kuin Tammelassakin.

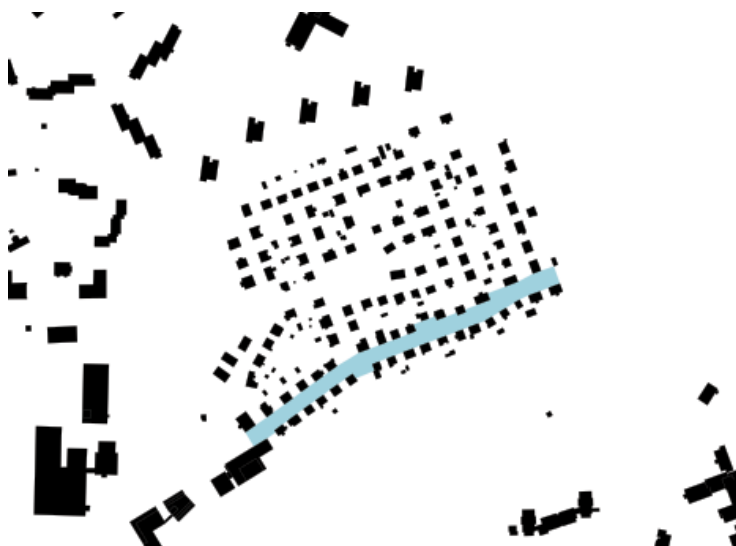
Lähiömäisyydestään huolimatta Tammela ei ole rakenteeltaan funktionalistinen vapaasti soljuvan tilan alue vaan pikemminkin kompaktikaupunki-ideaan pohjautuva kaupunginosa. Tällä hetkellä kompaktius tosin ilmenee vain ajatuksena ja perusrakenteena, mutta lisärakentaminen voi kehittää aluetta osaksi Tampereen keskustaa, ilman että alueen viihtyisyyttä heikennetään tai omaleimaisuutta menetetään.

Kantakaupungin tarkastelu erilaisten korttelien vyöhykkeinä voi helpottaa kaupunkikuvallisten vivahteiden huomaamista. Katsoisin että Pohjois-Tammelassa täydennysrakentaminen on varmimmalla pohjalla kun lähtökohtana tehokkuuden lisäämisessä kehitetään umpikorttelin ja kompaktin avokorttelin luontevaa välimuotoa. Erityisen keskeistä tässä on kiinnittää huomiota rakeisuuteen ja mittakaavaan. Käytännössä tämä edellyttää jokaisen korttelin perusteellista tutkimista erikseen.

3.4. KATUTILA KAUPUNKIKUVALLISENA TEKIJÄNÄ

Vertailuesimerkinä
kadun leveyden
vaihtelu Hämeenka-
dulla.

Vertailuesimerkinä
kadun leveyden
vaihtelu Käpytiellä.

Kadun leveyden
vaihtelu suunnitte-
lualan
ympäristössä
Pohjolankadulla.

Kaupunkirakenne ja katutila – vertailu esimerkkien avulla

Tampereen pääkadulla, Hämeenkadulla katuseinämät rajaavat katutilan helposti hahmotettavalla tavalla. Tästä johtuen myös aukiot, kuten Keskustori erottuvat selkeästi. Hämeenkadun katutilan leveys Hämeensillan ja Koskipuiston itäpuolella vaihtelee 28 metristä 30 metriin (ylin kuva). Tällaista katutilojen ja aukioiden selkeää jäsentymistä voidaan pitää kantakaupunkirakentamiseen keskeisesti kuuluvana asiana.

Vastaava hyvin hahmotuva jäsentely voidaan kuitenkin usein löytää myös pientaloalueilta, esimerkkinä Tampereen Käpylä, eli Lapin kaupunginosa. Käpytiellä katutilan leveys katuseinämästä toiseen vaihtelee äärimmillään 13 metristä 22 metriin, käytännössä 14-17 metrin välillä (keskimäinen kuva).

Katutilan mittakaava vaikuttaa merkittävästi ympäristökokemukseen, ei pelkästään suoraan tilallisesti, vaan myös sosiaalisesti. Kirjassaan ”Life between buildings” Jan Gehl toteaa, että noin 30 metrin etäisyydellä kasvopiirteet, hiustyyli ja ikä voidaan nähdä ja ihminen tunnistaa satunnaisesti näkemänsä tuttavien. Kun etäisyys vähenee 20-25 metriin useimmat kykenevät havaitsemaan toisten tunnetiloja suhteellisen helposti. Tässä kohtaa tapaaminen alkaa muodostua aidosti kiinnostavaksi ja olennaiseksi sosiaalisessa kontekstissa (Gehl 1987).

Pohjoisen Tammelan poikki itä-länsi-suuntaan kulkeva Pohjolankatu on luonteeltaan hyvin erilainen, kuin edellä mainitut kadut. Eteläpuolelta katutila on suhteellisen selkeästi rajattu,

mutta katuseinäma on yli kolmenkymmenen metrin päässä jalkakäytävältä. Välissä on talojen varjostamat pihat, jotka ovat pysäköintikäytössä. Paikoitellen autokatokset tuovat katuseinämän lähemmäs. Kadun pohjoispuolella talot rajaavat katutilaa vain harvakseltaan ja äärimmillään katutila leviääkin 160 metrin levyisiksi ”aukioiksi” (alin kuva).

Pohjolankatu ei ole poikkeus Tammelan alueella. Kaupunginosassa on tyyppillistä, ettei hahmotettavaa katutilaa muodostu, vaan pikemminkin satunnaisten aukioiden sarjoja. Herää kysymys, onko julkisen kaupunkitilan hajanaisuus ja väljyys kaupunginosa paikallisen erityisluonteen kannalta arvokas tekijä. Tammelan historia kaupune rankujineen (eli palokujineen) ei tue ajatusta, päinvastoin. Tammela on myös hyvin ajallisesti kerrostunut alue, jolta löytyy rakennuskantaa monilta eri vuosikymmeniltä ja aina sadan vuoden takaakin, eikä aluetta siis ole perusteltua pitää vain vuoden 1966 kaavan kaupunkirakennustaiteellisena toteutuksena. Katutila on myös hyvä nähdä suhteessa muihin ulkotiloihin ja alueen kokonaisuuteen. Katutilojen leveys ja jäsentymättömyys heikentää Tammelantorin tilallista voimaa ja asemaa alueen keskuksena sekä siten koko alueen tilallista hierarkiaa ja identiteettiä.

Täydennysrakentaminen Tammelan alueella on mielestäni myös kaupunkikuvallisesti perusteltua.

3.5. ALUEEN TOIMINNALLINEN RAKENNE

Näkymä korttelin koillisnurkasta, missä pyörätie siirtyy muurin meluisemmalle puolelle.

Liikenne ja palvelut

Kekkosentien läheisyys on yksi keskeisimpiä korttelin luonnetta ja lähiympäristöä määrittäviä tekijöitä. Se rajaa voimakkaasti alueen, jolla kevyt liikenne on turvallista. Tie aiheuttaa huomattavasti melua, jolta väylän sijoittaminen maastossa asuinkortteleita alemmas ei suunnittelukorttelin kohdalla suojaa riittävästi. Ongelma on ratkaistu muurimaisella meluaidalla. Meluaita reunustaa korttelin pohjoispuolta. Vaikka tie on ympäristön häiriötekijä, vaikuttaa se alueen rauhallisuuteen samalla myös positiivisesti. Pohjolankadun pohjoispuolella ei ole käytännössä läpikulkuliikennettä mahdollistavia reittejä lukuun ottamatta kevyenliikenteen siltaa, joka mahdollistaa pääsyn ulkoilualueelle Kaupin kansanpuistoon. Liikenne Tammelan puistokadun pohjoispäässä, Pohjolankadulla ja Moisionkadulla on rauhallista. Matka korttelista 241 Tampereen keskustorille Lapintietä pitkin on 1,3 kilometriä ja rautatieasemalle matkaa kertyy tasan kilometri. Voidaan siis todeta, että sijainti tukee kevyen liikenteen valintaa.

Suunnittelukorttelin läheisyydestä, 300 metrin säteellä, löytyy useampia ruokakauppoja ja muutkin lähipalvelut ovat hyvin saavutettavissa Tammelan ja keskustan alueella kävelymatkan päässä.

Viheralueet

Osmonmäen ja pohjoisen Tammelan keskeisin lähivirkistysalue on Osmonpuisto. Puiston pohjoisreunan kerrostalot kuitenkin muodostavat pohjoisesta katsottuna muurimaisen massan, joka katkaisee näköyhteyden puistoon. Suunniteltavana olevasta korttelista yhtä lähellä on myös laajempi virkistysalue, Kaupin kansanpuisto. Kansanpuistoon pääsee Kekkosentien ylittävää kevyen liikenteen siltaa pitkin. Puistoalue jatkuu yhtenäisenä virkistysmetseenä erilaisine liikuntamahdollisuuksineen pohjoisessa Näsijärven rantaan ja pitkälle itään. Kevyen liikenteen sillan juuressa sijaitseva kortteli mahdollistaa hyvinkin luonnonläheistä elämäntapaa tukevan asumisen.

Alueen kaavoitus

Ainoa vireillä oleva kaavamuutos suunnittelukohteen lähiympäristössä koskee vastaanottokeskuksen tonttia, eikä sillä ole vaikutuksia tähän diplomityöhön.

Kaupin kansanpuisto on laajin ja monipuolisin viheralue suunnittelualan lähiympäristössä.

3.6. KORTTELI 241

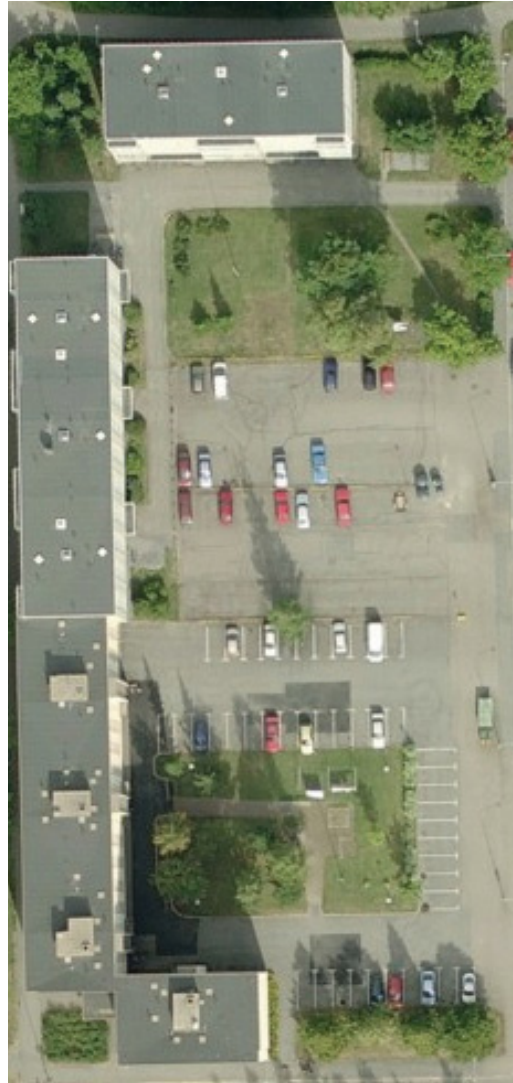
Ilmakuva Tammelan pohjoisosasta, suunnittelukohteena oleva kortteli 241 ja sen lähiympäristö.

Suunnittelukohteena oleva alue on nykyään kokonaisuudessaan asuinkortteli. Korttelissa sijaitsee neljä seitsemänkerroksista lamellitaloa, jotka on rakennettu sandwich-elementeistä. Julkisivut muodostuvat pääosin pesubetonista ja maalatuista betonipinnoista. Aukotus on 60- ja 70-lukujen vaihteelle tyyppilistä reikäikkuna-aukotusta. Asuntoparvekkeet on sijoitettu kadun puolelle, lukuun ottamatta korttelin pohjoispään taloa. Rakennusten luonne korostaa tuotantorationaalisuutta. Erityisiä rakennushistoriallisia arvoja korttelista on vaikea löytää.

Suunnittelukorttelin länsipuolella on suurempi asuinkortteli, jossa on sisäsyöttöinen liikenneratkaistu. Eteläpuolella on pienempi, yhden tontin kortteli, johon sijoittuu sekä teknisen alan liiketila että asuinkerrostalo. Itäpuolen korttelissa on kuusikerroksisten elementtitalojen lisäksi vanhempi kaksikerroksinen puinen asuinrakennus sekä osin kaksi, osin nelikerroksinen pakolaisten vastaanottokeskuksen käytössä ollut rakennus. Suunnittelukorttelin pohjoispuolta rajaa melumuuri ja Kekkosentie.

Olemissa olevien rakennusten muodostamat varjot kesäkuun 30. päivä klo 12:00, 13:30 ja 15:00.

Korttelin varjoisimmissakin osissa kasvillisuudelle riittää valoa.

Korttelin pienilmasto

Olemissa olevat rakennukset määrittävät ratkaisevasti korttelin pienilmastoa. Seitsemänkerroksiset rakennukset rajaavat lähes koko korttelin länsilaidan, eteläreunan länsiosan ja keskiosan pohjoisreunasta. Umpinaisesta lounaiskulmasta ei iltapäivän auringonvaloa korttelin juurikaan tule, lukuun ottamatta kesän niitä päiviä, jolloin aurinko paistaa jyrkimmässä kulmassa yltäen rakennusten yli korttelin itäosaan. Pahimmin varjoon jää lounaisnurkka pihan puolella. Varjoisinkaan kohta ei

kuitenkaan ole liian pimeä kasvillisuudelle. Paikalla kasvaa sekä nurmikko että hyväkuntoisilta vaikuttavia puita.

Kaakkoon, itään ja koilliseen kortteli on tällä hetkellä täysin avoin. Ympäristössä ei ole umpikortteleita, jotka katkaisisivat väljän ja avoimen tilan. Erityisen laaja avoin alue muodostuu korttelin pohjoispuolelle Kekkosen tien ympäristössä. Suurimittakaavainen ja avoin pihatila jää pitkälti ilman tuulensuojaa.

4. SUUNNITELMA

4.1. SOVELLETTAVAT SUUNNITTELUPERIAATTEET

Suunnitelman peruslähtökohtana on pyrkimys pientalomaisuuteen liittyvien piirteiden ja asumistoveiden toteuttamiseen valitussa korttelissa.

Omaehtoisuus

Asumistutkimuksissa ilmenee oman pihan merkitys omaehtoisuuden toteutumisessa. Periaatteena suunnitelmassa onkin tarjota maantasopiha mahdollisimman monelle asunnolle. Siksi useimmat alimmista asunnoista ovat kapeita ja kaksikerroksisia. Kaikkiin ylempien kerrosten asuntoihin kuuluvat suuret pihaparvekkeet.

Tavoitteena on myös asunnon kohtuullinen muunneltavuus niin välipohjamitoituksen kaltaisten asunnon uudistamista tukevien valintojen, kuin asuinhuoneiden toiminnallisen yleispätevyyskin myötä.

Luonnonläheisyys

Luonnonläheisyyden kannalta valitun korttelin sijainti on parempi kuin mitä Pohjolankadulla kävellessä voisi kuvitella. Silta Kaupin kansanpuistoon lähtee suoraan korttelin kulmalta. Lisäksi luonnonläheisyyden kokemuksen tuo suurimmaksi osaksi asfaltin peittämän pysäköintipiha muuttaminen oleskelupihaksi maanalaisen pysäköintitilan avulla. Pihan osittainen jakaminen asuntopihoiksi varmistaa vehreän kokonaisuutteen.

Yksityisyys

Kerrostalo ja pientalo tarjoavat hyvin erilaiset tavat toteuttaa ihmisen yksityisyyden tarvetta, toinen anonymiteetin, toinen etäisyyden ja erillisyyden kautta. Toisesta talotyypistä useimmiten puuttuu puolijulkinen, toisesta puoliyksityinen tila. Tämän suunnitelman tavoitteena on yhdistää eri talotyyppien positiivisiksi koettuja puolia. Kadunvarren kerrostalo-osassa pientalomaista yksityisyyden tunnetta tarjoaa kerroksissa 4-6 se, ettei asukkailla ole lainkaan seinänaapureita. Ylimmän kerroksen luontainen rauhallisuus (Silvennoinen, Hirvonen 2002) tukee yksityisyyden tunteen toteutumista ylimmän kerroksen asunnoissa.

Väljyys ja valoisuus

Väljyyden ja valoisuuden toteuttaminen on tiiviissä kaupunkikortteleissa vaikeimpia haasteita. Koin välttämättömäksi jättää korttelin etelälaidan vapaaksi korkeasta rakentamisesta valonsaannin vuoksi. Umpikortteliratkaisu olisi tarkoittanut pimeää pihaa, eikä korttelin keskelle olisi voinut sijoittaa asuntoja. Ratkaisua tuki myös kantakaupungin korttelirakenteiden vertaileva tarkastelu. Asuntojen osalta väljyyden toteuttaminen onnistuu. En kuitenkaan halunnut luoda väljyyttä asuinhuoneiden määrän kustannuksella, vaan tarjota vaihtoehdon monihuoneiselle pientaloasunnolle.

Territoriaalinen yksinkertaisuus

Suunnitelman yhtenä lähtökohtana on asukkaan reviirin laajentaminen asunnon ulkopuolelle. Jokaisen asunnon sisäänkäynti sijoittuu puoliyksityiseen, asuntokohtaiseen ulkotilaan, jonka asukas voi personalisoida haluamallaan tavalla osaksi kotia.

Pienimittaisuus

Pienimittaisuuden toteuttamisessa suunnittelualueella pyrin pieneen mittakaavaan sekä kadun että pihan puolella. Ympäristön seitsemänkerroksiset rakennukset määrittivät pitkälti mittakaavallisen ympäristön. Liitän suunnitelman niiden mittakaavaan, mutta jäsentäen samalla pienirakaisemman perusratkaisun, jossa sekä massoittelun, aukotuksen että muiden valintojen keskeisenä lähtökohtana on helposti hahmotettava, pienimittainen ympäristö. Massoittelussa pitkä lamellitalo on jaettu pohja-alaltaan yhden asunnon laajuisiksi pistetaloiksi. Pistetalojen välejä täyttävät kolmikerroksiset osat laskevat masoittelun painopisteen alas, mikä tukee oleellisesti pienen mittakaavan kokemusta.

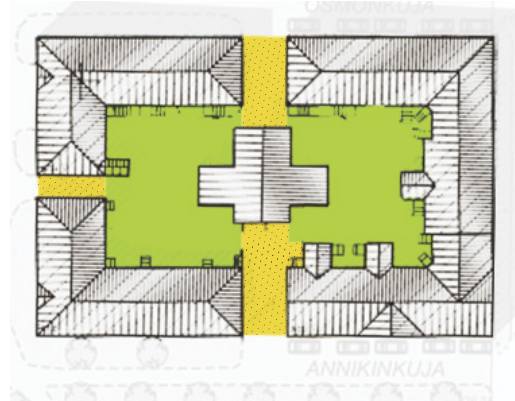
Usein liian vähälle huomiolle jäävä asia on pihatilojen mittakaava. Tämän suunnitelman periaatteena on mitoitaa myös pihatilat inhimilliseen mittakaavaan.

4.2. LUONNOSVAIHE JA RATKAISUMALLIN VALINTA

Yhtenä tärkeänä esikuvana työssä oli pientalomaista kaupunkiasumista Tammelassa edustava Annikinkadun kortteli. Korttelin ulkotilojen tilarakente jäsentyy välittävistä porttimaisista tiloista ja varsinaisista pihatiloista. Tähän rakenteeseen perustui ensimmäinen luonnos.

Paikan historiaan perehtyessä selvisi, että samankaltainen ulkotilojen perusrakenne oli aikanaan myös suunniteltavana olevan alueen kahdessa korttelissa, vaikka tonttijako niissä olikin erilainen.

Alkuvaiheen luonnos 1:1000

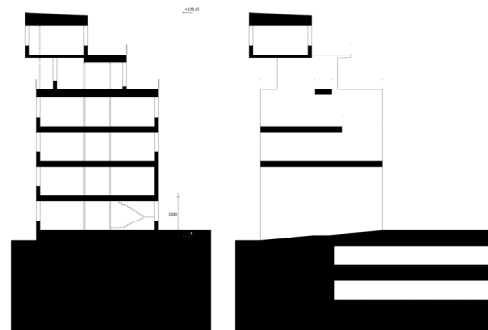

Annikinkadun kortteli 1:1000

Kattoterasseihin ja pistetalojen väliin sijoittuviin hyvin suuriin pihaparvekkeisiin perustuva malli tuntui kiinnostavalta, mutta osoittautui ulkotilojen laadun kannalta ongelmalliseksi. Siten valitsin lopulliseen suunnitelmaluonnokseen ratkaisun, jossa pihaparvekkeet sijoituvat asunnon ytimeen.

Välivaiheen luonnos. Leikkaukset pistetalon kohdalta ja talojen välistä.

4.3. SUUNNITELURATKAISU

Korttelin rakenne

Suunnitteluratkaisuna on talotyyppejä yhdistävä ja muuntava kokonaisuus. Korttelin keskelle sijoittuvat kaksikerroksiset rivitaloasunnot ja erillipiennä talot. Moisionkadua rajaavat kuusi-kerroksiset pistetalot ja niiden välejä täyttävät paritalomassat.

Olemassa olevat asunnot

Korttelin nykyisille asukkaille suunnitelman toteuttaminen toisi huomattavia muutoksia. Menetetyn väljyyden tilalla olisi inhimillisessä mittakaavassa jäsentävä, vehreämpi ja puoliyksityinen monen pihan kortteli.

Uudet asunnot

Kadunvarressa maantasoasunnot ryhmittyvät kaksi-kolmikerroksisiksi paritaloasunnoiksi. Kerroksissa 4, 5 ja 6 on omakotitalomaisesti seinänaapurittomat asunnot. Kuudennen ja osin viidennenkin kerroksen asunnot ovat luonteeltaan ullakkoasuntoja.

Pihatilat

Suunnitelma muuttaa maanalaisen pysäköinnin avulla nykyisen avoimen parkkialueen suureksi sisäpihaksi joka rajautuu pienempiin osiin. Pihatilat jakautuvat yhteispiha-alueisiin ja asuntopihoihin.

Materiaalit

Rakennusten pääjulkisivumateriaalina on valkoinen, mattapintainen, lasikuituvahvistettu polymeerikomposiittilevy, jonka pinta on kovetettua akryyliä. Kuistien rakenteet ja kerrostaloasuntojen pihaparvekkeita ympäröivät seinät ovat puuta. Vesikattojen materiaalina on musta, konesaumattu teräspelti.

Pysäköinti

Autopaikoitus on sijoitettu pihakannen alle tarvittaessa kahteen kerrokseen. Ajoluiska pysäköintitilaan on Pohjolan kadun puolella.

Esteettömyys

Kulku kaikkiin asuntoihin on esteetön. Kaksikerroksisiin asuntoihin on sijoitettu tilavaraus asuntohissille.

Palvelut ja yhteistilat

Asuintoimintojen lisäksi suunnitelma sisältää muita tiloja samassa paikassa, jossa on aikanaan ollut teollisuusrakennus. Eteläisimmässä pistetalossa Moisionkadun ja Pohjolankadun risteyksessä on liiketila ja katulinjasta sisäänvedettynä erillisessä rakennuksessa korttelitupa, joka tarjoaa monia toiminnallisia mahdollisuuksia korttelin nykyisille ja uusille asukkaille. Korttelitupa ja liiketila rajaavat Pohjolankadun varteen pienen kortteliaukion.

Ekologia

Työn kysymyksenasettelu lähti liikkeelle pitkälti ekologisesta mielenkiinnosta. Miten voidaan tarjota asumistoiveita vastaavaa asumista asukkaalle, samalla kunnioittaen asukkaan arvoja ja ympäristövastuullista elämäntapaa? Vastauksena esitän pientalomaisuutta kantakaupunkiin, missä yhdistyvät hyvät joukkoliikenteen yhteydet, kevyenliikenteen reitit ja lyhyet välimatkat. Rakennusten massoittelua ei ole optimoitu energiatehokkuuden kannalta. Toisaalta suunnitelman tavoitteena on kehittää asuntoratkaisu, joka on kilpailukykyinen verrattuna pientaloasumiseen ja siten myös energiatehokkuus voidaan nähdä yhteydessä talotyyppiin. Energiatehokkuutta tarkasteltaessa on syytä huomioida, että sijainti kantakaupungissa tarkoittaa myös mahdollisuutta kaukolämmön käyttöön rakennusten lämmityksessä.

4.4. TÄYDENNYSRAKENTAMINEN YMPÄRÖIVISSÄ KORTTELEISSA

Koko Itsenäisyydenkadun pohjoispuolinen Tammelan alue on kaavoitettu kokonaisuutena sekä 1800-luvulla että 1960-luvulla ja ajallisista kerrostumista huolimatta korttelit selkeästi noudattavat samoja periaatteita. Käytännössä vuoden 1966 kaavan lähiömäinen rakenne on hallitsevassa asemassa. Tarkemmin yksittäisiä kortteleita vertailtaessa täytyy kuitenkin todeta, että täydennysrakentamisen lähtökohdat vaihtelevat huomattavasti. Suunnitelukorttelin 241 eteläpuoliset korttelit muodostavat muurimaisen itä-länsisuuntaisen linjan. Näissä kortteleissa muurimaisten massojen eteläpuolelle ei käytännössä voida rakentaa maantasokerrosta korkeampaa täydennysrakennusta, koska asunnoista avautuvaa näkymää eteläpuolen puistoon ei haluta menettää. Muurimaisen massan pohjoispuolella kortteleissa ei riittävän valoisia rakennuspaikkoja juurikaan ole.

Korttelisuunnitelman perusrakenne soveltuu erityisen hyvin myös kortteleihin joissa rakennettava tila rajautuu itä-länsisuuntaiseen eteläpuolen katuun, koska tällöin keskipäivän valonsaanti parvekepihoille on erityisen helppoa ja rakennusmassojen välistä valoa tulee hyvin sisäpihoille.

Suunnitelman soveltaminen Tammelan tai rakenteeltaan samantyyppisen Amurin muihin kortteleihin edellyttää joka tapauksessa perehtymistä paikan erityispiirteisiin.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Asumistutkimukset tarjoavat hyvän peruslähtökohdan asukaslähtöiselle suunnittelulle. Erityisen hyvin tutkimuksista löytyy tietoa toiminnallisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin liittyvistä toiveista. Sen sijaan kyselytutkimuksista ei löydy monia asuntoarkkitehtuurin kannalta keskeisiä tilallisia kysymyksiä vastauksista puhumattakaan.

Asumistoiveet ja asuntorakentamisen arkkitehtoniset ominaisuudet kytkeytyvät kuitenkin erottamattomasti yhteen. Tämä yhteys ei tarkoita, että arkkitehti voisi siirtää vastuuta asuntoarkkitehtuurin muotokielestä oletetulle tai todelliselle asukkaalle. Vastuun siirto johtaa rakennuksiin joista näkee, ettei suunnittelija itsekään usko niiden arkkitehtuuriin. Tämän työn alkuvaiheen luonnoksissa päädyin tällaiseen umpikujaan. Täytyi todeta, että pientalomaista luonnetta rakennukselle haettaessa muotokielen sijaan avainasemassa muita ominaisuuksia unohtamatta on yksi arkkitehtuurin paljon perustavanlaatuisempi ominaisuus; mittakaava.

Aiheen valinnan yhtenä syynä oli kokeilla pienen mittakaavan yhdistämistä tiiviiseen ja tehokkaaseen rakentamiseen. Tyytyväisenä voin todeta että tämä tavoitteiden yhdistelmä ei muodostanut vaikeita ristiriitoja.

Huomattava osa pientaloasumisessa koetuista piirteistä osoittautui ainakin osittain sijainnista ja talotyyppistä riippumattomiksi.

Uskon, että keinot pientalomaisen kaupunkiasumisen toteuttamiseen löydetään.

LÄHDELUETTELO

- Arkkitehdit NRT Oy (2007) Kerrostalojen kehittäminen, talotyyppiselvitys.
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsinki.
- Alexander, Christopher (1977) A Pattern Language.
Oxford University Press, New York.
- Aura S; Horelli L; Korpela K. (1997) Ympäristöpsykologian perusteet. WSOY, Hki
- Chermayeff, Serge; Alexander, Christopher (1965) Community and Privacy.
Anchor Books, New York.
- Cosse, Jean (1992) Facades Bruxelloises, au tournant du siècle. ISASL. Bruxelles.
- Frampton, Kenneth (1992) Modern Architecture, a Critical History.
Thames and Hudson, Lontoo.
- Gehl, Jan (1987) Life Between Buildings.
Van Nostrand Reinhold Company Inc. New York.
- Gifford, Robert: Environmental Psychology: Principles and Practices.
Allyn and Bacon, Boston.
- Harmaajärvi, Irmeli (2002) Pääkaupunkiseudun kasvihuonepäästöihin
merkittävästi vaikuttavat hankkeet
– päästöjen vähentämismahdollisuudet. YTV, 2002
Helsingin Sanomat (mm. 4.8.2008).
- Hirvonen, Jukka; Manninen, Rikhard; Hakaste Harri (2005)
Asuntosuunnittelun ja –rakentamisen tila asukas ja ammattilaiskyselyn
valossa. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Ilonen, Pia; Lukander Minna; Niska, Ari (2006) Helsingiläinen kerrostaloatlas 2006.
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsinki
- Jutikkala, Eino (1979) Tampereen historia III. Tampereen kaupunki, Tampere
- Lahti, Pekka; Harmaajärvi, Irmeli (1992) Yhdyskuntarakenne ja kestävä kehitys.
Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Lauronen, Erja (1991) Unelma ja sen toteuttajat
– tutkimus suomalaisista omakotirakentajista. Asuntohallitus, Helsinki.
- Lehtovuori, Olli (1999) Suomalaisen asuntoarkkitehtuurin tarina. YM, Helsinki
- Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (10.5.2007) kaava 8146.
Asemakaavan muutos. Tampereen kaupunki, kaupunkisuunnittelu.
- Pekkanen, Johanna (1996) Kaavoihin kangistumattomat
– asukkaiden haastattelututkimus haja-asumisen eduista ja haitoista.
Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Espoo.
- Rasila, Viljo (1984) Tampereen historia II. Tampereen kaupunki, Tampere.

Ruokolainen, Anne (1996) Asumistavoitteet toiveiden ja taloudellisten mahdollisuuksien määrittäminä. TTKK/TTY, Tampere.

Seppänen, Matti (2003) Pienkerrostalo – kerrostalotalo. Rakennustieto, Vammala

Strandell, Anna (2005) Asukasbarometri 2004. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Tallqvist, Tore (1986) Pientaloarkkitehtuuri ja perinne, artikkeli teoksessa Suomalainen pientalo. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki.

Vuolanto, Timo; Manninen Rikhard (2006) Kaupunkiasumisen kehittämisen lähtökohtia ja tavoitteita: kerrostaloasunto. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä, Helsinki.

Wacklin, Matti (1997) Tammela – suutarien pääkaupunki. Tampereen kaupungin julkaisutyöryhmä, Tampere

Olli Wuori (2005) Asumiskustannusten arviointia, työ Vaasassa ja koti Vaasanseudulla. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti (vaasa.fi). Vaasa

Yle. Radio Suomi. Ajantasa 5.5.2008, 14:03 (www.yle.fi)

www.annikinkatu.net

www.hel2.fi/ksv/kerrostalo